

AVRAM PINTO — DR. DAVID PINTO:

DOKUMENTI O STRADANJU JEVREJA U LOGORIMA N D H.

JEVREJSKA OPŠTINA — SARAJEVO 1972.

P R E D G O V O R

Arhiva Jevrejske Opštine u Sarajevu iz vremena drugog svjetskog rata vrlo je oskudna, ali i taj materijal do danas nije bio poznat širem krugu ljudi. Mnoga dragocjena akta od značaja neprijatelj je uništio pred svoj slom. Iznesimo za sada od sačuvanog arhivskog materijala fragmente koji će donekle osvijetliti duševnu situaciju Jevreja u Sarajevu, i pokušati predočiti atmosferu u kojoj su živjeli u to doba pred odvodjenje u logore - koncentracije smrti iz kojih se najveći njihov broj nije vratio.

Teško je danas zamisliti bijedni život onih koji su bili obeshrabreni, stavljeni van zakona i u očekivanju onog sutra - jer iz grada nisu mogli, a za čitavo vrijeme bez nade da će biti bolje.

Nekada ponosni i dostojanstveni građani, koji su stoljećima živjeli s ljudima ove sredine, ne štedeći svoju snagu i energiju, znanje i iskustva za unapredjenje i procvat sredine u kojoj su živjeli, preko noći su postali prezreni i izvan zakona. Nosioi velikog ljudskog napora dostojnog najvećeg poštovanja i priznanja radi dostignuća u ekonomici, privredi, nauci, književnosti i umjetnosti, odjednom su napušteni od svih obespravljani i bez sredstava za život. Nije bilo lijepe riječi niti moralne pomoći koja bi unijela bar mali tračak svijetla u njihove sumorne duše.

Ovaj period istorije ostaće u povijesti svjetske civilizacije kao najmračniji po svojim zlodjelima i nasiljima. Potpuno nevini ljudi postali su žrtve genocida.

Današnja mladja generacija rođena u toku ili poslije rata ne zna šta su njihovi roditelji preživjeli i podnosili. Šta su skrivali ti njihovi roditelji, starci, djeca - radi čega su ih hapsili, progonili, zlostavljali i na kraju mnoge od njih pobili. Njihova jedina krivica je bila što su rođeni kao Jevreji i što su kao takvi htjeli da pošteno žive.

Objavljivanjem ovih dokumenata želimo upoznati prvenstveno mlađu generaciju sa pojedinostima strahota koje su njihovi roditelji prepatili, ukazati na sve vidove manifestacija izopačenih spodoba u ljudskom obliku, kojima je jedini cilj bio uništavanje, pljačka, nasilje i ubijanje.

Nijedna varijanta dosada poznatih načina ubijanja nije ostala neiskorišćena. Nasilje je postalo vrsta državnog zakona, koji su vlastodršci uporno branili i primjenjivali. Naci-fašizam nije znao za nikakve moralno-etičke norme koje su vjekovima vladale svijetom i postale dio svijesti svih država i naroda. Fašizam je izmislio novo varvarstvo dotada nezapamćeno i nepoznato. Ono se je ispoljavalo samo u sili, razaranju, ubijanju, uništavanju i smrti. Svi oni koji nisu mogli ili htjeli primiti njihove misli, nazore i metode nestajali su preko noći.

Nisu samo Jevreji bili žrtve naci-fašizma nego svi poštenu ljudi naših naroda. Logori Jasenovac, Zemun, Građiška, Djakovo, Jadovno, Bor, Kruščica i mnogi drugi bili su najveće klaonice ljudi. Svi koji su bili za progres, demokratiju i istinsku pravu kulturu, proglašeni su neprijateljima. Istrebljivani su svi koji su htjeli da žive kao poštenu ljudi.

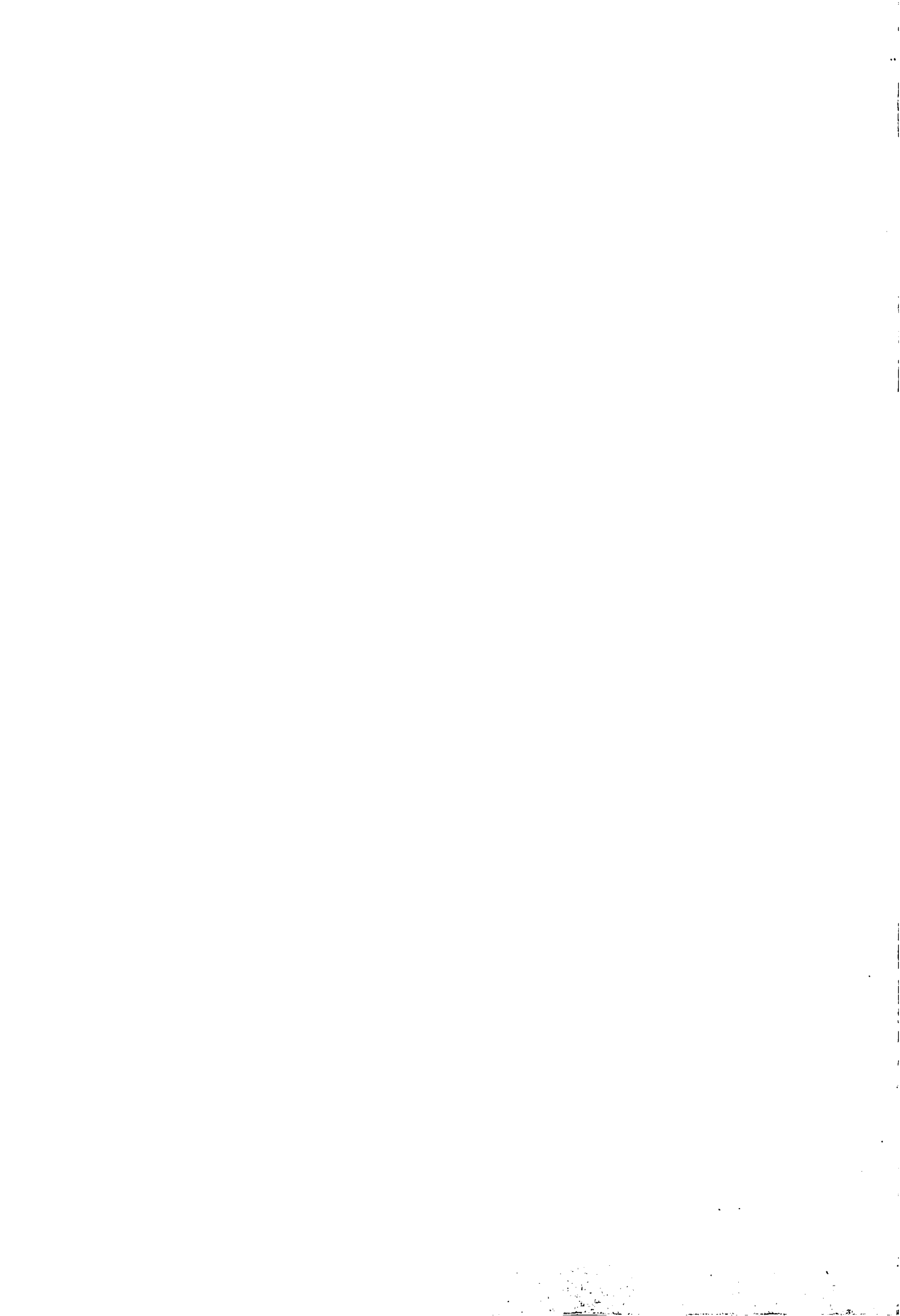
Naši narodi su pokazali cijelom svijetu kako cijene slobodu, kako se za nju bori i gine. Izvojevana je sloboda, jednakost, ravnopravnost i bratstvo svih naroda Jugoslavije pobjedom nad fašizmom. U toj zajednici i ono malo preživjelih Jevreja našli su svoje mjesto i svojom ljubavi, odanošću i privrženošću nastavili su rad na čuvanju, jačanju slobode razvijanju ljubavi među narodima. Oni su se bezrezervno uklopili u sva revolucionarna kretanja na području društvenih aktivnosti.

Ovom prilikom zahvaljujemo Prof. Avramu Pinto i Dr Davidu Pinto na ogromnom trudu oko istraživanja, sredjivanja ovog arhivskog materijala, u čvrstoj vjeri da će istina, poštenje, pravda uvijek pobjeđivati laž, svirepost, nehumanoost i tiraniju.

Dr I s a k L e v i

A

NEKA ČINJENICE GOVORE . . .

NEKA ČINJENICE GOVORE.....

/Dokumenti iz arhive Jevrejske općine u Sarajevu/

Arhiva Jevrejske općine u Sarajevu iz ratnih dana veoma je oskućna i nepotpuna. Mnogo toga je uništeno, negđje rastureno, a vjerovatno, u teškoj atmosferi straha onoga vremena, mnoge stvari nisu bile ni zabilježene.

Donosimo saćuvane dokumente, koji kao gole činjenice po svojoj autentićnosti imaju snagu nepobitnog argumenta o nasiljima i zloćinima izvršenim nad sarajevskim Jevrejima za vrijeme tzv. Nezavisne Države Hrvatske. Zabilježene činjenice će snagom svoje istine najbolje i najjasnije osvijetliti događaje iz kojih se mogu izvući nepogrešivi zaključci.

Poznavanje ovih dokumenata iz onog mračnog razdoblja ima za cilj, da se ono doba nikada više ne ponovi i ne zaboravi. To je danas nužno, jer se sve više uočava u svijetu tendencija, da se ti događaji umanje, onalovaše ili pak negiraju.

I ODVODJENJE JEVREJA NA PRISILAN RAD

Od prvog dana uspostavljanja tzv. Nezavisne Države Hrvatske počela je besprimjerna hajka na Jevreje. Istjeravani su iz svojih stanova ili hvatani po ulicama i odvođeni na prisilan rad. Poćeo je lov na Jevreje sličan lovu na divljać u šumi. Oni su obavljali najgrublje, a često puta i besmislene fizićke poslove. Od tog prisilnog rada bio je oslobođjen mali broj općinskih službenika. Ali to nije niko poštivao, niti se na to obazirao.

Radi toga se povjerenici^{25/} Jevrejske općine svojim dopisom od 27. juna 1941. godine pod brojem 191/41. obraćaju Ustaškom povjereništvu za Bosnu i Hercegovinu u kojem se pored ostalog navodi: "Da bi se poslovi povjerenih općina mogli nesmetano obavljati, zatražili smo i dobili od ovdašnjeg Redarstvenog ravnateljstva slobodno kretanje i oslobođenje od prisilnog rada najpotrebnijeg broja službenika. Međutim, prilikom pozivanja na rad od strane organa Ustaškog logora ne uvažavaju se gore pomenuta oslobođenja, nego se naši službenici, bez kojih se poslovi ne mogu ni u kom slučaju odvijati, vode na rad. Slobodni smo Vas ovim zamoliti, da Vašim područnim organima izdate naredbu, da se prilikom pozivanja na rad vodi računa o službenicima vjerskih općina".

Dopisom od 14. jula 1941. godine povjerenici obavještavaju Ustaško povjereništvo u Sarajevu: "Izvještavamo Vas da smo u pitanju pozivanja na rad postigli sporazum s Redarstvenim ravnateljstvom na način, da će se pozivanje vršiti samo i jedino preko Vjerskih općina. Redarstveno ravnateljstvo dodjeljivaće potreban broj radnika svim ustanovama, kao i Naslovu u traženom broju, pa slijedstveno od danas nema potrebe za neposredno pozivanjem na prisilan rad od strane Ustaškog logora, jer će se na zahtjev uputiti potreban broj kako muškaraca, tako i žena".

---

^{25/} Za povjerenike su postavljeni: Srećko Dujas, predstojnik kotarskog suda u Sarajevu za sefardsku, a Branko Milaković, sudac Kotarskog suda u Sarajevu za aškenasku općinu. Bili su voćna ugledni i cijenjeni građani i sudije, koji su obavljali tu nezahvalnu funkciju sve do oslobođenja sa puno humanosti i obazrivosti. Svesrdno se zalagali, da ublaže koliko-toliko zvjerska divljanja i ulagali maksimalne napore, koliko je to bilo u njihovoj moći, da pomognu nesretnim Jevrejima.

"Ustaša" - hrvatski oslobodilački pokret. Ustaški logor Sarajevo upućuje "Židovskoj Općini" Sarajevo, dana 17. avgusta 1942. godine pod brojem 634/42. sljedeći dopis:

"Za potrebe ovoga logora izvolite nedeljno do daljnjega slati po četiri radne snage i to nedjeljom i srijedom. Imenovani se imaju javiti u Ustaški logor Kavelića 50/I u 8 sati prije podne".

X
X X

Otkroman broj zatražene "radne snage" je razumljiv, jer je do dana kada je taj dopis upućen /17. avgusta 1942. godine/ jevrejski živalj već bio najvećim dijelom deportovan u koncentracione logore.

II NAREDBE O NOŠENJU ŽUTE TRAKE

Sarajevski novi list od 24. maja 1941. godine broj 12 donosi:

1. "Naređuje se svima Židovima u dobi od 16 do 60 godina starosti, da počev od 26. svibnja do zaključno srijede 4. lipnja t.g. moraju otkupiti u zgradi Redarstvenog ravnateljstva u Sarajevu u sobi broj 28 propisane trake žute boje, na kojima su utisnute šestokrake zvijezde i ispisano "Židov" - "Jude". Svi Židovi u dobi od 16 do 60 godina starosti, nastanjeni u gradu Sarajevu, moraju otkupiti trake i nositi ih za vrijeme kretanja po gradu vidljivo oko ruke.

2. Zabranjuje se svima Židovima i stanovnicima Sarajeva srpsko-pravoslavne vjere nošenje fesova.

Tko se ne bude pridržavao gornjeg naredjenja bit će najstrožije kažnjen. Ravnatelj redarstva. Dr B. Biković v.r."

Sarajevski novi list od 6. juna 1941. godine broj 25 donosi pod krupnim naslovom "I Židovke moraju nositi trake". Sljedeću naredbu redarstvenog ravnateljstva "Postojeću naredbu o kretanju Židova i Židovki po gradu i nošenju traka s oznakom "Židov" - "Juda" u sredini trake sa šestokrakom zvijezdom nadopunjujem sljedećim:

1. Trake oko ruke od 10. t.mj. a najkasnije 14. t. mj. moraju nositi za vrijeme kretanja po gradu pored Židova i Židovki u dobi od 16 do 60 godina starosti,

2. Židovke moraju otkupiti trake počev od 10. do zaključno 14. t. mj. u zgradi Redarstvenog ravnateljstva u sobi broj 9 uz cijenu od 25 dinara.

Tko ne postupi po gornjoj naredbi uz novčanu kaznu i kaznu zatvora bit će upućen na prisilan rad. Ravnatelj redarstva Dr B. Biković v.r."

III KUDA SA BOLNICE ZA JEVIJE?!

Službenom uputnicom Građskog fizikata u Sarajevu 5. juna 1941. godine upućen je u bolnicu na liječenje Moric Levi pod dijagnozom "tuberkuloza pluća" uz napomenu da je siromah i da ima kod kuće sedam mlađih sestara i braće. Kada mu je prijen u bolnicu uskraćen, 17. juna 1941. godine Gradsko poglavarstvo pod brojem 35406/41. obraća se povjereniku Jevrejske sefardske općine Bujasu ovim dopisom: "Moric Levi, 21 godinu star, Mandrina ulica 37 boluje od tuberkuloze pluća, a ima doma 7 mlađih sestara i braće koji su izvrgnuti opasnosti zaraze. Od strane gradskih ljekara bio je upućen u Državnu bolnicu na liječenje, ali tamo nije primljen. Ni u Gradsku bolnicu nije mogao biti primljen iako je potrebno da se izoluje i da se negdje liječi. Radi navedenog slobodni smo Vas kao povjerenika zamoliti, da bi imali dobrotu i izvolili se pobrinuti, da se na račun sefardske jevrejske općine osnuje posebna bolnica, u kojoj bi se imali članovi te općine liječiti".

Činicina u Gradskom poglavarstvu nije se moglo podvignuti, u ono doba: "Slušajte, vi tjerate bezumnju šegu, vi se još đavolski rugate, kada od obespravljenih Jevreja, stavljenih van zakona i opljačkanih do gole kože, tražite da osnuju "na račun sefardske jevrejske općine zasebnu bolnicu".

Povjerenik Bujas je u odgovoru od 27. juna 1941. godine broj 135/41. smio jedino da izjavi "kao povjerenik ove Općine pozdravljam sugestiju Gradskog Poglavarstva o osnivanju bolnice za Jevreje, ali povjerenica mi općina na žalost ne raspolaže materijalnim sredstvima, a niti ima mogućnosti za osnivanje jedne bolnice".

Židovska bogoštovna općina u Slavenskom Brodu dopisom od 17. decembra 1941. godine broj 169/41. obavještava Jevrejsku općinu u Sarajevu, da je na putu za Jasenovac stigao 15. decembra 1941. godine "jedan muški transport iz Clova, u kome je bilo 20 muškaraca i odraslije muške djece, a zatočnici su putovali u zatvorenim vagonima". Zatim doslovno stoji: "U muškom transportu bio je neki Majerović David, 78 godina star, tako obolio, da je sama pratnja zahtijevala da mu pružimo liječničku pomoć. Po nama prizvani liječnik je ustanovio, da ne može nokriti, te da je bezodvlačno nužna kateterizacija i da ne može nastaviti put bez očite pogibelji po život. Dozvolom zapovjednika pratnje preuzeo je tog bolesnog starca predsjednik naše općine i odveo ga u bolnicu gdje je kateteriziran te ustanovljeno da boluje na strašnoj kili i hipertrofiji prostate, koja mu onemogućuje nokrenje. Službujući liječnik je odmah obavio kateterizaciju, ali bolesnika radi pomanjkanja mjesta nije po noći mogao primiti u bolnicu, pa je preko noći stoga bio snješten u jednu židovsku obitelj..."

x
x x

- Majerović David bio je star sedamdesetosaam godina u toku zimske noći 16. decembra 1941. godine, kada su nastale komplikacije njegovog zdravlja, kako se to navodima ljekara konstatuje. Po nekoj "višoj ljekarskoj etici" nije mogao biti primljen i smješten u bolnicu.

IV ISTUPANJA IZ JEVREJSKE VJERE

Nasilja i progoni koji su iz dana u dan uzimali sve nemilosrdnije i zvjerskije razmjere i oblike, stvorili su kod nekih takvu psihozu straha i očajanja, da su u takvom desperaterskom psihičkom stanju počeli napuštati vjeru svojih otaca i djedova, u jalovoj nadi, da će nečda na taj način izbjeći sudbinu, koju im je zakleti neprijatelj namijenio.

Prema spisku koji je gradsko Poglavarstvo dostavilo jevrejskoj općini "istup iz jevrejske vjere najavilo je od 10. aprila 1941. godine do 30. septembra 1941. godine 190 Jevreja, i to na rimokatoličku vjeru 75, na starokatoličku 4, na grčko-istočnu 6, a na islam 51". Za ostale u spisku nije naznačeno, na koju je vjeru najavljen prelaz.

x
x x

U očajanju, u koje ih je bacala njihova neizvjesna sudbina, ljudi se kao utopljenici za slamku hvatali. Strah od smrti i najsvirepijih zločina, kojima su Jevreji bili svaki dan izloženi, dovođila je te ljude u strašnu depresiju i paniku.

V JEDNA MOLBA

Povjerenici Jevrejske općine se obraćaju 1. novembra 1941. godine pod brojem 804/41. Gradskom Poglavarstvu i Redarstvenoj upravi slijedećom molbom:

"Svojevremeno izdata je od strane Poglavarstva u Sarajevu naredba prema kojoj Židovi ne smiju kupovati životne namirnice u nežidovskim radnjama. Ova naredba važi još i danas. Izvršavanje, međjutim, ove naredbe obzirom na nove prilike među sarajevskim Židovima izazvala bi potpuno nemogućnost ishrane ostataka sarajevskih Židova, koji se u glavnom sastoji od žena, djece i staraca. Interniranjen naime Židova muškaraca između 16 do 60 godina iz Sarajeva skoro sve Židovske radnje sa životnim namirnicama prestale su raditi. Na ovaj način Židovi koji se još nalaze u Sarajevu ostali su, obzirom na to da im nije dozvoljeno kupovati u nežidovskim radnjama, bez mogućnosti da na gdje kupuju najpotrebnije životne namirnice.

Prema tome naredba da Židovi smiju kupovati samo u Židovskim radnjama bila bi iluzorna, jer normira jedno stanje koje ne postoji, odnosno, koje se ne može stvoriti. Iz ovih razloga molimo naslov, da povuče spomenutu naredbu, te da dozvoli Židovima i Židovkama slobodno kupovanje životnih namirnica i u nežidovskim radnjama".

VI ZAHITJEVI

Gradska općina u Sarajevu pod brojem 373/41. upućuje 4. juna 1941. godine Jevrejskoj sefardskoj opštini slijedeći zahtjev: "Po nalogu komandanta njemačke vojske za grad Sarajevo pozivate se da donosiocu uručite jednu pisaću mašinu u potpuno ispravnom stanju. Res. Kriegslazarett-a Sarajevo". /Grado-načelnik - potpis nečitljiv/.

Nota bene: u potpuno ispravnom stanju!

Ustaško povjereništvo za BiH. Ustaški, hrvatski oslobodilački pokret upućuje pod brojem 197/41. jeverjskoj bogoštovnoj općini slijedeći nalog 16. juna 1941. godine:

"Naredjujem Vam da organizaciji hrvatske narodne kuhinje stavite na raspolaganje svotu od 150.000 /stope-
set tisuća/ koja je svota potrebna kao početni kapital za
otvaranje menze. Gornja navedena svota isplatiće se na ruke
g. Vilima Majncla, ustaškog povjerenika pri aprovizacionom
uredu Sarajevo".

Povjerenici u odgovoru od 19. juna 1941. godine
izvještavaju pored ostalog, da je općina "više nego lošeg
finansijskog stanja i da ima samo dugove, a sada nikakve
prihode".

Šef gradskog tržišnog povjereništva /Dr Emil Keško/
obraća se 16. oktobra 1941. godine pod brojem 1966/41. Redar-
stvenom Ravnateljstvu slijedećim aktom:

"Danas je jedan redarstveni detektiv i dva Nijemca
iz Kulturbrunda došli u ovu Gradsku tržnicu i internirali su
Isaka Kabilju trgovca voćem i povrćem u ovoj Gradskoj tržnici.
Bako je u njegovom dućanu ostala pokvarljiva roba, molimo da
to Redarstveno ravnateljstvo žurno preuzme imovinu pomenutog
trgovca, ili da o njenom raspolaganju izda žurna naredjenja,
jer ovo Povjereništvo morat će dućan isprazniti!"

x
x x

Sic, briga o pokvarljivoj robi bila je dirljivija od sudbine
trgovca ove robe Isaka Kabilja!

VII ZAŠTO SU IM BILI POTREBNI JEVREJSKI HRAMOVİ?

Stožer ustaške mladeži za veliku župu Vrhbosnu upućuje dana 7. aprila 1942. godine pod brojem 523/42. Povjereništvu židovske sefardske općine Sarajevo slijedeći dopis:

"Molimo da nam se za naše tjelovježbene potrebe ustupi veliki židovski hram. Naša velika organizacija nema niti jedne veće prostorije gdje bi se mogli vježbati veći broj ljudstva. Naša organizacija je stavljena sada pred velike zadatke, koje mi ni pri najboljoj volji ne možemo riješiti baš radi pomanjkanja prostorija".

Odgovor povjerenika /S. Bujasa/ od 8. aprila 1942. godine broj 332/42. Stožeru ustaške mladeži:

"Primio sam Vašu molbu pod brojem 523 od 7. o.mj. u predmetu ustupanja židovskog hrama u ulici br. 1. Vašoj organizaciji za tjelovježbene potrebe Vašeg članstva. Veoma bih rado udovoljio Vašoj želji, ali primjećujem, da je Velika Župa Vrhbosna svojom odlukom T.br. 451 od 13. ožujka o.g. na temelju zahtjeva Ministarstva nastave imala predati spomenuti hram Hrvatskom zemaljskom muzeju u Sarajevu u kulturno-prosvjetne svrhe. Povjereništvo koje je trebalo da primi hram, ustanovilo je međjutim da je hram posve nesposoban za upotrebu, jer je ruševan. Smatram, da je ovaj hram i za potrebe tjelovježbi Vašeg članstva nepodesan jer je - kako gore spomenih - devastiran i ruševan".

Tabor Ustaške mladeži V Bjelave obraća se 20. aprila 1942. godine pod brojem 30/42. Gradskom poglavarstvu Ureda za upravu židovskih nekretnina molbom:

"Molim gornji Naslov da nam da na upotrebu "Židovsku sinagogu /templ/ koja se nalazi na Mejtašu. Hram bi

nam služio za održavanje širih skupova Ustaške Mladeži. Za popravak i čišćenje zgrade sami bi snosili troškove. Vjerujemo da će nam Naslov izaći u susret, i jednu ovakvu akciju nas, Ustaške mladeži, smatrati vrlo ozbiljnom".

Odgovor povjerenika /S. Bujasa/

Taboru Ustaške Mladeži V Bjelave od 20. aprila 1942. godine broj 363/42. glasi:

"Potvrđujem primitak Vašeg cijenjenog dopisa broj 30/42. od danas, pa mi je čast izjaviti Vam, da sam pripravan predati Vam na uporabu židovsku bogomolju /sinagogu/. Ključevi od istog nalaze se kod Župske Redarstvene Oblasti u Sarajevu".

Povjerenik Milaković /sudija kotarskog suda/ stavio je 3. juna 1942. godine broj 598/42. u zapisnik slijedeće:

"Došao je u moju uredovnu sobu na sudu jedan ustaški poručnik i predočio mi je na uvid nalog Ustaške Nadzorne Službe potpisan po g. Jileku, prema kojem mu je naloženo, a po direktivama ustaških vlasti iz Zagreba da skine sav bakreni materijal sa hrama u ulici broj 1. i privede svrsi. Potpisanom nije preostalo drugo nego primiti to na znanje, te je ujedno pomenuti g. poručnik zamoljen da isposluje odredbu, da se hram makar drvenom gradjom pokrije ili dahpapirom, da se na taj način zaštiti od daljnjeg propadanja, što je isti obećao. Slijedećih dana je sav bakreni pleh skinut sa krova hrama". Potpis: Milaković. -

VIII IZ JEDNE PREDSTAVKE

Povjerenici rukovodjeni osjećajem pravdoljublja i humanosti za obespravljene Jevreje, obraćaju se 8. avgusta 1941. godine Dr Andriji Artukoviću, ministru Unutrašnjih poslova predstavkom u kojoj pored ostalog, iznose slijedeće:

"I u pitanju prisilnog rada stavili smo se na raspoloženje ovdašnjem Redarstvenom ravnateljstvu, preuzeli smo pozivanje židovskih gradjana na rad. Puno odazivanje na prisilan rad osobito i karakteristično i zbog toga, što je najveća većina gradjana /što uostalom proizlazi i iz statističkih podataka/ siromašnog stanja, više je od 5.000 gradjana na teretu općine, a i ostali dio gradjanstva je potpuno osiromašen.

Desilo se ali prošlog petka na 1. kolovoza da su 8 židovskih gradjana Isak Altarac, 51 godinu star, svećenik, Gabriel Alevi 65 godina star, trgovac, Leon Finci 58 godina star, trgovac, Mordehaj Atias, 57 godina star, industrijalac, David Alkalaj 41 godinu star privatnik, David Finci 37 godina star instalater, Jeroham Konforte 32 godine star, trgovac i Albert Levi 30 godina star, advokatski prislušnik, u ranu zoru izvedeni iz njihovih kuća i do danas se nije moglo o njima ni od koga saznati ništa, gdje su, što im se upisuje i krivicu i što je s njima. Nećemo povrijediti ni našu svijest rodoljubivih Hrvata, niti sudaca i ljudi koji prosudjuju i daju ocjene tudjeg držanja, ako utvrdimo, da su sva ova osmorica uhapšenih gradjana najčišće prošlosti, nekompromitirani, ni politički, ni moralno, tako da ne možemo pretpostaviti koji su bili razlozi njihovog hapšenja. Tim više da se među njima nalazi i jedan sveštenik, a dva starija čovjeka i par skromnih mirnih obrtnika. Molimo Vas stoga najusrednije gospodine Ministre, da radi umirenja jadnih roditelja, žena i djece ovih uhapšenih i ostalih židovskih gradjana, a u interesu našega daljnjeg što uspješnijeg djelovanja kao povjerenika, te saradnika vlasti, preko nas izvijestite iste o njihovoj sudbini".

x
x x

-- Još istog dana ujutro sva pomenuta lica su strijeljana poviše sefardskog groblja -- u mjestu koje se danas zove VRACE.

Ovaj mali mozaik zbivanja iz vremena strahovlade Nezavisne Države Hrvatske sastavljen je na osnovu šturog i nepotpunog arhivskog materijala Jevrejske općine u Sarajevu, predstavlja **AUTENTICNO SVJEDOČANSTVO** o najsudbonosnijem vremenu u životu sarajevskih Jevreja.

Ovi dokumenti su suviše blijedi, da bi mogli prikazati ogromnu veličinu i obim grozota i patnji kojima su sarajevski Jevreji bili izloženi prije nego su nastupili svoj trnoviti put u deportaciju, u mučeničku smrt.

Ovaj period ostaće u istoriji civilizacije kao najmračniji dio istorije po svojim zlodjelima i nasiljima. Iznoseći te dokumente na vidjelo, namjera nam je da se oni sačuvaju za budućnost, za nova pokoljenja. Da budu memento i opomena, kako se ne bi ono vrijeme nikada više povratilo.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

USTAŠKO POVJERENSTVO ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Sarajevo, 16.1.1941

B. 107
16.2. 1941

1220

SARAJEVO

Jevrejskoj bogoštovnoj općini,

SARAJEVO.

N a l o g.

Naredjujemo Vam, da organizaciji hrvatske radničke kuhinje stavite na raspolaganje svotu od 150.000.-/stopdeset-tisuća/, koja je svota potrebna kao početni kapital za otvaranje menze. Gornja navedena svota isplatiće se na ruke Š. Vilima Majnca ustaškog povjerenika pri apro-vizacionom uredu u Sarajevu.

OPĆINA SARAJEVO
1941
107
16.2. 1941

USTAŠA HRVATSKI OSLOBODILAČKI POKRET STOŽER USTAŠKE MLADUŽI ZA VELIKU ŽUPU VRHBOSNU SARAJEVO, BANDAĽJA HRANICA 11. BRZOGLABI 24-16.

Broj 523/42.

Sarajevo, 17. travanj 1942.

Povjereništva židovske sefardske općine

Sarajevo

Molimo da nam se sa naše djelovještvene potrebe ustupi veliki židovski hram.

Naša veljka organizacija nema niti jedne veće prostrije gdje bi se mogla vještati veći broj ljudstva. Naša je organizacija stavljena sada pred velike zadatke, koje mi i pri najboljoj volji nemožemo riješiti, baš radi pomanjkanja prostorija. Saznali smo da se te prostorije sada ni po kojoj ustanovi ne upotrebljavaju, a da je oijenjeni Haslov kompetentan sa odluku po toj sgradi obraćamo se na Vas i očekujemo povoljno Vaše riješenje.

ZA DOM SPREMNI !

Stožernik:
J. Šauhanig

|||

A

K O R E S P O D E N C I J A

K O R E S P O N D E N C I J A

IZMEĐU SARAJEVA I BRODA n/S

vođena između Jevrejske Bogoštovne Općine Sarajevu i Židovske Bogoštovne Općine u Brodu n/S od 2. oktobra 1941. godine do 31. decembra 1941. godine.

Originali ovih prepisa sačuvani su i nađjeni u Arhivi Jevrejske Općine u Sarajevu. Njihova autentičnost se dokazuje originalnim pečurkom /štambiljom/ pomenutih općina kao i originalnim potpisima lica koja su rukovođila i zastupala općine. Za Jevrejsku Bogoštovnu Općinu u Sarajevu sva akta u ono vrijeme su potpisivali postavljene povjerenici Srećko Bujas, predstojnik Kotarskog suda i Branko Milaković, Kotarski sudac. Za Židovsku Bogoštovnu Općinu u Brodu n/S. predsjednik općine Dr Milan Polak odvjetnik i tajnik Hugo Vajs. Svaki akt koji je dolazio iz Židovske Bogoštovne općine Brod n/S potpisivao je još i Nadzorni povjerenik redarstveni pristav: J. Kar.

P U T B E Z P O V R A T K A

Posljednjih mjeseci 1941. godine razvila se vrlo živa prepiska Jevrejske općine iz Sarajeva sa Jevrejskim općinama Slavenskog Broda, Osijeka i Zagreba. O čemu se moglo tada pisati, kada su Jevreji bili potpuno obespravljene, ekonomski uništeni, fizički istrijebljeni i kada je cenzura bila vrlo oštra. Sadržina tih mnogobrojnih dopisa je tužna i turobna. Ona tretira jedan jedini problem: problem deportiranja Ževroga u logore.

Uzajamno obavještavanje /često i brzojavno! / o datumima pojedinih vozova sa transportima interniraca, o njihovom snabdijevanju hranom, odjećom, medikamentima, o ukazivanju raznovrsne pomoći i tome slično. Pri tome dolazi do izražaja sva veličina nesalomivog duha, nadčovječanska požrtvovanost i zalaganje onih koji su "uživali" kakvu takvu slobodu.

Sve brige opštinaru svele su se samo na jedno, a to je zbrinjavanje zatočenika. Tu se ispoljava čudan i potresan osjećaj sudbinske povezanosti, istinskog altruizma i samoprijedora.

Na žalost ta prepiska nije kompletna, nije sačuvana in continuo, te stoga mnoge pojedinosti ostaju neobjašnjene i nepotpuno osvijetljene. Prema tome ni pregled ovih zbivanja ne može biti potpun. Ali je dovoljno rječit i snažan, da se dobije istinska i prava slika drame, kako se odvijalo posljednje putovanje interniraca na putu s kojega se nikada nisu ni vratili.

OKTOBAR 1941. GODINE

Židovska Bogoštovna Općina Brod n/B. saopštava Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini Barajevo 28. oktobra 1941. godine br. 4/1941.g. "Izvješćujemo Vas, da je jučer ovuda prošao jedan transport od 400 židovskih interniraca, a poslije toga jedan drugi manji transport od 30 židovskih interniraca sve samih muškaraca. Danas je pak prošao jedan transport od 360 muškaraca.

"Dolazili su iz Bosne, a odredište nam nije poznato, no vjerovatno je Jasenovac.

"Transporti su sa strane naše općine dočekani i dobrom hranom opskrbljeni".

ODGOVOR POVJERENIKA JEVRUJSKE BOGOŠTOVNE OPĆINE

SARAJEVO

Židovskoj Bogoštovnoj općini Brod n/S

3. novembra 1941. godine broj 319/41.g.

"Mi smo Vam zahvalni što ste dočekali i opskrbili hranom transporte interniraca iz Bosne. Transport od 400 osoba, zatim transport od 300 osoba je iz Sarajeva. Po Vašim navodima u jednom transportu bilo je 360 osoba. Vjerujemo da je 60 osoba priključeno Sarajlijama iz nekog provincijskog mjesta. Transport od 42 osobe vjerojatno je iz Travnik".

Židovska Bogoštovna Općina Brod n/S javlja Židovskoj Bogoštovnoj Općini u Sarajevu 30. oktobra 1941.godine broj 12/1941.

"Mnogi pripadnici naše općine rađe već mjesecima prisilno za Njemačku vojsku, Ustaški stan i Gradsku općinu posve besplatno. To su većinom siromašniji Židovi, jer su se imućniji mogli otkupiti većim svotama uplaćenim u korist Gradske blagajne. Ovi siromašniji Židovi istrošili su već svoje malene zalihe hrane i skromne prištednje, a osim toga prigodom teškog rada poderali su svu svoju odeću i obuću".

ODG. VOR. POVJERENIKA JEVRJEJSKE BOGOŠTOVNE OPĆINE

SARAJEVO

Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod n/3 5. nov. 1941.
Broj 838/41.

"Što se tiče stanja židovskog pučanstva u Sarajevu, ono je teško i zadaje ovdašnjim vjeroispovjednim općinama velike brige. I u Sarajevu je pitanje financija najosjetljivije i najteže te traži jedno hitno rješenje. Općinske financije su skućene i zasada nema izgleda da bi se one mogle popraviti. Osim toga i zajednica kao takova usljed novonastalih prilika je potpuno osiromašila.

Zbog ovog novog stanja i ovdje je poduzeta akcija za sakupljanje odjeće i obuće koja će se davati najsiromašnijim i najpotrebnijim".

POVJERENICI JEVRJEJSKE BOGOŠTOVNE OPĆINE SARAJEVO

Broj 795/41.

30. oktobra 1941.

javljaju

Židovskim Bogoštovnim općinama

/Dubrovnik, Mostar, Travnik, Zenica, Banjaluka,
Doboj, Tuzla, Brčko, Derвента/

"U vezi sa radom oko zbrinjavanja i skrbi mnogobrojnih židovskih interniraca u raznim logorima, povjerenici općina je primila popis svih interniraca, pa ću Vas za koji dan dostaviti imena Vaših općinara interniranih, a prema popisu primljenom putem zagrebačke općine.

Pred malo dana deportirano je iz Sarajeva i još nekih mjesta daljnih hiljadu osoba. Briga i skrb za ove predstavlja nov i težak teret za židovsku zajednicu".

NOVEMBAR 1941. GODINE

Židovska Bogoštovna Općina n/š Židovskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo br. 22/41. od 3. novembra 1941. godine.

"Izvršćujemo Vas, da je dne 1. XI 941.g. ovdje prošao iz Bosne za Jasenovac jedan transport muških židovskih interniraca njih 40. Isti su dočekani u Slavonskom Brodu, ali su izjavili da im ništa ne treba, jer da su sa svime opskrbljeni.

Dana 2. XI 941.g. prošao je jedan transport koji je od naše općine dočekan na kolodvoru u Slavonskom Brodu te opskrbljeni sa svime što su tražili.

Sami potrebujemo znatne svote novaca za podupiranje domaćih siromaha, a navlastito onih, koji već 6 mjeseci besplatno rade kod njemačke vojske i Gradske općine, te su već sva svoja vlastita sredstva potrošili, a odjeću i obuću poderali, te su upućeni jedino na našu pomoć".

Židovska Bogoštovna Općina Brod n/š Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

Broj 36/1941.g.

6. novembra 1941. godine

"Danas 6. 11. 1941. godine u 11. sati prije podne dostavljen nam je Vaš brzojav". "Danas u ponoć dolazi transport 150 muškaraca pravac Jasenovac. Preduzmite moguće za okrijepu".

Kako bi taj vlak imao već u 11,30 sati prije podne stići ovamo, to smo na brzu ruku oprenili sve za prehranu 150 osoba. No, na željezničkoj stanici, ni željezničkoj redarstvenoj ispostavi nije o tome transportu bilo ništa poznato.

Čitajući stoga ponovno Vaš brzojav ustanovili smo, da na istom stoji, da je predan 3.XI u 19,30 noštom, a stigao je u Brod 6.XI u 10 sati. Prema tome taj brzojav bi stigao tek treći dan, a taj transport bi već 4/XI ino proći.

Na propitkivanjem na željezničkoj stanici i željezničkoj redarstvenoj ispostavi nijesno mogli ustanoviti, da li je takav transport uopće kada kroz Brod prošao".

O d g o v o r

Jevrejska Bogoštovna Općina Sarajevo Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod

8. novembra 1941. godine broj 843/41.

"Potvrđujemo prinitak Vašega dopisa od 6.XI 41. broj 36/41. pogriješka je u tome što je brzojav stigao Vama sa za-kašnjenjem. Međjutim, sigurno je da je 3.11.1941.g. otišlo iz Sarajeva 150 muškaraca. Izvješćujemo Vas s time u vezi da je sinoć otišla još jedna grupa od 71 muškarca između 16 i 60 godina, izgleda u Jasenovac. Hvala na zauzimanju za sve dosadašnje transporte".

Židovska Bogoštovna Općina Brod Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

7. novembra 1941. g. br. 147/41. godine

"Izvješćujemo Vas savezno sa jučerašnjom našom brzojavkom da su sada svi transporti Židovskih interniraca prošli iz Kruščice preko Slavenskog Broda za Lober.

Bilo je oko 1.600 osoba, od toga oko 1.350 žena i djece, a ostalo muškarci. Žene i djeca su opskrbljeni na ovdašnjoj željezničkoj stanici: mlijekom, čajem, kruhom i vodom.

Ostalu hranu i lijekove nismo im mogli izručiti, već ćemo to njima poslati posredstvom Židovske Bogoštovne Općine u Zagrebu.

Čin dobijemo pristanak nadležnih lokalnih vlasti povećemo akciju sabiranja dopunske odjeće i obuće".

Žid. Bog. Općina Brod - Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

8. novembra 1941. godine broj 50/41.

"Izvješćujemo Vas, da je danas kroz Slavonski Brod prošao transport od 120 većinom posve mladih muškaraca iz Sarajeva za Jasenovac.

Mi smo ih na kolodvoru mogli dobro opskrbiti potrebnom hranom, no jer nismo bili pravodobno obaviješteni, to im nismo mogli spriječiti ništa toplog, navlastito ni čaja.

Molimo stoga, da nas po mogućnosti o svakom novom transportu pravodobno brzojavno obavijestite".

Židovska Bogoštovna Općina Brod Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

10. novembra 1941. god. broj 51/1941.g.

"Dana 9.11.41.g. u 15 sati primili smo od Vas istodobno dvije brzojavke. Jednu predanu 6.11. u 19,25 sati, a drugu 7.11. u 12,30 sati. Prva je stigla u Brod 9.11. u 12,30 sati, a druga 9.11. u 12,12 sati.

U prvoj avizirate transport od 50, a u drugoj od 71 muškarca. No drugi dan tek su ti transporti već kroz Brod prošli. Izgleda da smo ih dočekali bez Vaše obavijesti, saznavši za iste, tek kada su na željezničkoj postaji.

Molimo stoga, da obavijesti po mogućnosti pošaljete prije i to ne brzojavno, jer brzojavi trebaju dulje nego pisma da do nas stignu".

Židovska Bogoštovna Općina - Jevrejskoj Bogoštovnoj
Općini Sarajevo

20. novembra 1941.g. br. 96/41. g.

Od Židovske Bogoštovne Općine u Sarajevu primili
sno dana 19.11.1941. g. u 17 sati slijedeći sa 18.11.41.g.
datirani express-preporučeno predani dopis:

"Izvješćujemo Vas da je sinoć prošao iz Sarajeva
transport sa oko 400 muškaraca interniraca. Danas će slije-
diti drugi transport i to žena, a iza njega će slijediti i
ostali transporti, jedan za drugim.

Dokle će to trajati ne znamo, ali je sigurno da će
biti internirani svi sarajevski Židovi. Sve ovo će biti obav-
ljeno u roku od nekoliko dana.

Molimo Vas, budite internircima na usluzi i da kroz
cijelo vrijeme Vaši ljudi budu na stanici".

"Na temelju tog dopisa smo odmah spremili sve potre-
bno za doček tih transporta, pak smo najprije otišli na že-
ljezničku stanicu u Sl. Brodu i ondje doznali, da je već 18.
o.mj. prošao jedan veliki transport muškaraca, a dne 19.o.mj.
oko podne 1 veliki transport žena za logore.

Nažalost ova dva transporta nijesmo mogli dočekati,
jer o njima nismo bili prije obaviješteni, a ni ovdašnje re-
darstvo nije o istina ništa znalo. Poradi toga smo organizo-
vali stalnu vezu sa željezničkom stanicom da ubuduće za tak-
ve transporte možemo sve pravodobno organizovati. Iz Saraje-
va treba do nas da dođe za 3 dana, a expres pismo za 1 1/2
dan. Radi toga bi bilo svakako potrebno, da se izvijestimo
iz Sarajeva, ne tek kada transport odanle ode, već 2 - 3
dana prije.

Za danas po podne spremili smo: čaja, kruha, sira, kobasica za 400 ljudi, kad smo tek oko podne od našeg redarstva doznali, da su svi transporti iz Sarajeva do daljnega obustavljeni, jer da su i dva posljednja transporta uslijedila bez znanja njerodavnih faktora: a naročito bez prethodne obavijesti. Zapovjedništva logora u Jasenovcu i Loborgradu.

Prema informaciji dobivenoj danas na kolodvoru u Slavenskom Brodu je transport od 18. o.mj. brojao 700 muškaraca, većinom iznad 60 godina, a transport od 19. o.mj. 800 žena. Danas je oko 14 sati ovuda prošao transport od 25 muškaraca iz Dakova. No, jer isti nisu dugo na putu, niti su tako siromašni, to im na kolodvoru nismo pružili nikakve okrijepe".

Jevrejska Bogoštovna Općina Sarajevo - Žid. Bogošt.
Općini Brod n/s

21. novembra 1941. g. br. 949/41.

"Istina od nas dobivate izvještaje o transportima sa zakašnjenjem ali samo zato, što o njima saznajemo tek u zadnji čas. Ukoliko nam bude moguće, mi ćemo Vas od sada nadalje obavještavati na vrijeme.

I mi smo u zadnji čas, a to je bilo jučer /20.11/ doznali da eventualno neće biti za sada daljnjih transporta. Kako će se stvar odvijati to još ne znamo. Za sada su sakupljeni Židovi, ima ih oko 1.400, a među njima nešto više od 100 muškaraca, nalaze se u hramovima, a do danas su se nalazili u njemačkoj kasarni. Šta će biti s njima to ne znamo. Čim doznamo, mi ćemo Vas o tome obavijestiti".

Židovska Bogoštovna Općina Brod - Židovskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

24. novembra 1941. godine broj 106/41.

"Dne 22.11.1941.g. oko 8 sati ujutro ovdje je prošao transport židovskih žena iz Sarajeva.

Transport je prema našim obavijestima brojio oko 600 žena i djece. Mi smo transport dočekali i opskrbili s hranom. Ta opskrba biva svaki dan težom, jer se životne namirnice koje dolaze u obzir za opskrbu ovakvih transporta, ovdje tako reći uopće više ne mogu dobiti. Stoga takove životne namirnice većinom sakupljamo od naših optinara koji se onda istih kroz neko vrijeme moraju odreći.

Skupili smo dosta lijekova, koje je osječki izaslanik Albin Levi ponio sobom. Sakupljanje lijekova nastavljamo.

Ovih dana otpremamo u Osijek sakupljenu staru odjeću i obuću kao i izradjene rukavice i kapuljače za jasenovački logor".

Židovska Bogoštovna Općina Brod - židovskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo.

24. novembra 1941. godine br. 110/41.

"Umoljavamo Vas, da nas obavijestite o budućim eventualnim transportima šaljete najbolje po posebnom kuriru, koji neka se javi na vrijeme uredovnih sati našem predsjedniku odgovjetniku Dr Milanu Polaku, Starčevićova ul. br. 44. Izvan uredovnih sati i po noći u njegov privatni stan. Štadlerova br.29 /preko puta bolnice/.

"Trošak toga kurira mi ćemo eventualno sami platiti".

X
X X

Do kojih granica je išla perfidnost Ustaških vlasti vidi se i po tome, da su brzojave o dolasku transporta sa zatočenicima u Slavonski Brod, predavali Židovskoj Bogoštovnoj Općini u Brodu istom onda, kada su vozovi već prošli.

Tako da je sve ono što je sa mnogo ljubavi, samoodricanja bilo spremljeno za internirce ostalo neiskorišćeno i izloženo kvarenju.

Sve je to činjeno namjerno, da se još više ogorče i zadnji dani jadnog života zatočenika.

U granicama mogućnosti i pod najvećom prismotrom najkrvnijih neprijatelja, u čijim je rukama bila vlast, nastavilo se sa daljnjim prikupljanjem hrane, stare odjeće i obuće.

Postavlja se pitanje, šta i kakvu je hranu polaznicima mogla dati Židovska Općina u Slavonskom Brodu. Općinari su bili obespravljeni /ex legis/, osiromašeni, bilo im je oteto sve što su imali. Oni su ipak prolaznicima davali ono što su mogli. Zaboravilo se na sebe i na sutra. Mislilo se samo na danas tj. da se utaži glad bar onih koji odavno nisu ništa okusili. Na stanici je doneseno i dijeljeno: čaj, kruh, sir, kobasice, voda.

Povjerenici Jevrejske Općine iz Sarajeva: Srećko Bujas, predstojnik Kotarskog suda i Branko Milaković, kotarski sudac pišu 26.11.1941.godine broj 980/41.

Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod n/S

"Ponovno Vam se zahvaljujemo na velikoj brizi koju ste pokazali prema sarajevskim internirkama prilikom prolaza kroz Vaš grad.

Znamo da je u današnje doba vrlo teško doći do potrebnih životnih namirnica za ovako veliki broj ljudi i radi toga znamo da još više cijenimo Vašu požrtvovanost. Međutim, ukoliko tražimo Vašu pomoć, to činimo samo zato, jer nemamo nikakvog drugog izlaza. Koliko zavisi od nas stvar, naročito u pogledu snabdijevanja transporta hranom, to i mi činimo sa svoje strane, sve što nam je moguće, ali u slučaju zadnjih interniraca, mi nismo bili u stanju da predvidimo sve ono što se desilo.

Što se tiče današnjega stanja židovske zajednice u Sarajevu ono izgleda ovako: U gradu u nekoliko zgrada nalazi se još uvijek oko 1.500 interniraca Židova, među kojima ima nešto oko 80 muškaraca. U gradu se slobodno kreće još oko 500 - 600 Židova, među kojima ima isto oko 80 muškaraca, a možda i manje. Šta će biti sa internircima u gradu, mi još ništa ne znamo i stalno očekujemo odluku nadležnih vlasti. Čim se bude ova stvar riješila, mi ćemo Vas odmah o tome obavijestiti.

Za sada nam je glavna briga da provedemo pitanje ishrane interniranih u gradu. To nam oduzimalje toliko vremena, da zasada ne radimo ni na jednom drugom poslu".

Židovska Bogoštovna Općina Brod - Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

28. novembra 1941. godine br. 124/41.

"Potvrđujemo primitak Vašega dopisa od 26.11.1941.g. br. 980/41. te Vam saopćujemo da smo vrlo rado Vašim općinarima na proputovanju kroz naš grad pružili svaku moguću pomoć.

Kad god to bude potrebno, izvolite se samo na nas obratiti, no uvijek pravodobno, pa ćemo Vam rado učiniti sve, što bude u našoj moći, jer smatramo svojom dužnošću pomagati bližnjega u nevolji".

DECEMBAR 1941. GODINE

Povjerenici:

Srećko Bujas, predsjednik Kotarskog suda i Branko Milaković, kotarski sudac

Sarajevo, 30.11.1941.g. br. 1000/41.g.

Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod n/3

"Doznajemo da počev od sutra 1. prosinca počinje iz Sarajeva transport oko 1.400 žena i djece koji su bili inter-

nirani u samom gradu, u novo mjesto internacije, koje se naziva u Osijeku".

Židovska Bogoštovna Općina Brod n/3 Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

1.12.1941. g. broj 129/41. g.

"Odmah po primitku obavijesti o osnivanju posebnog logora za židovske žene i djecu iz Sarajeva u okolici Osijeka i dočeku transporta kroz Brod spremili smo sve potrebno.

1. Osigurali smo za doček transporta: čaja, kruha, sira i kobasica.
2. Smještaj djece u privatnim kućama.
3. Skupljamo slamnjače, jastuke, odjeću i obuću.
4. Zamolili smo željezničku stanicu da nas o ovome transportu pravodobno obavijesti".

O d g o v o r

S. Bujas i Br. Milaković Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod n/3

Sarajevo, 2. decembra 1941. g. br. 1004/41.

"Transport žena i djece interniraca iz Sarajeva pošao je odavde jučer /1.12.1941.g./ rano i vjerovatno da ste ga dočekali".

Jevrejska Vjeroispovijedna Općina Sarajevo - Židovskoj Vjeroispovijednoj Općini Brod

Sarajevo, 4. decembra 1941.g. br. 1006/41.

"Večeras prolazi transport koji vjerovatno odvodi oko 1000 žena i djece, pa Vas molimo da preduzmete mjere.

Ukoliko inate mogućnosti, učinili bi veliko djelo milosrđa da omogućite prilikom prelaza iz voza u voz koji se vrši u Brodu vagone III razreda. Mi smo spremni da eventualno vršimo i neku nadoplatu za tu svrhu".

Židovska Bogoštovna Općina Brod - Židovskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

Sarajevo 4.12.1941. broj 143/41.

"Dne 3.12.1941.g. u 23 sata stigao je na željezničku stanicu u Slavonski Brod posebni vlak sa 1.400 do 1.500 žena i djece iz Sarajeva.

Budući da je bilo vrlo mnogo djece, pa i sasvim male, a ženske osobe bile velikim dijelom vrlo slabe, pomogli smo im kod prenosa prtljage a zatim pružili hrane i toplog čaja u dovoljnoj količini.

Naročito nastojimo što više djece snjestiti kod Židovskih obitelji u Slavonskom Brodu, te se nadamo da ćemo moći snjestiti 20 - 25 djece. Jedino primjećujemo da smo imali prilike čuti, da se majke ove djece neće da odijele od njih, te bi radije htjele da ostanu sa svojom djecom zajedno u logoru".

O d g o v o r

Brečko Bujas, predsjednik Kotarskog suda Sarajevo

6. decembra 1941. g. Br. 1013/41. g.

Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod n/B

"Nemam riječi zahvalnosti za sve ono što ste učinili zadnjih dana za internirce iz Sarajeva prilikom prolaza kroz Slavonski Brod. Svima je već poznato sa koliko požrtvovanosti i srdačnosti dočekuje brodska židovska općina sve transporte iz bilo kojeg mjesta u državi. Požrtvovanost brodskih općinara postaje pomalo i poslovična. Naročito ima

da se istakne učešće ženske omladine brodske u akciji za zbrinjavanje interniraca. Njen rad je hvalovrijedan i zaslužuje svako priznanje".

Lidovska Bogoštovna Općina Brod n/3 - Lidovskoj,
Bogoštovnoj Općini Sarajevo

||
Brod 3.12.1941. godine broj 151/41.g.

||
"Potvrđujemo primitak Vašeg cj. dopisa od 6.12.41.g. br. 1013/41. te smo sadržaj istog stavili do znanja našoj ženskoj omladini, koja si je same s obzirom na svoj teški i požrtvovani rad dala naslov "TEGLEBA EKIPA".

Budite uvjereni da su naša općinska uprava i svi naši općinari učinili sve od srca i rado, da bi Vašim zatočenicima pomogli, koliko su samo moгли i snjeli, te rado ističemo da su u svojem nastojanju naišli na potpuno razumijevanje i čovječansko shvaćanje naših lokalnih vlasti.

Tko zna, kako su i naša općina odnosno svi naši općinari naglo osiromašili, znaće dvostruko cijeniti sve one žrtve, koje su naši općinari dosad doprinijeli za skrb za logore i za doček Vaših zatočenika.

Uza sve to smo vrlo rado spremni, da Vam i dalje stojimo na usluzi, jer smo uvjereni da time činimo samo našu čovječansku dužnost".

X
X X

Zalaganje, požrtvovanost i nesebičnost ženske omladine "TEGLEBA EKIPA" nema granica. Pored prisilnog rada, one rade noću i kada su god slobodne. Pomažu starcima i djeci prilikom istovara transporta. Donose im čaj, hranu i vodu. Same peku hljeb u svojim kućama da im se nadje pri ruci prije dolaska vozova sa internircima. Nesretne su, ako ih vlasti nanjerno obavještavaju, kada vozovi već prođu.

Sam povjerenik Jevrejske Vjeroispovijedne Općine Sarajevo Srećko Bujas pobudjen radom "TEGLEĆEJ EKIPJE" uputio je ovo pismo

Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod n/3

Sarajevo 12.12.1941. god. br. 1013/41. g.

"Vašoj "teglećoj ekipi" svaka čast i hvale. Izgleda da je toliko požrtvevana i radina, dobra i plemenita, da joj ne treba ni podviknuti da na sebe primi sanar. Svakako da je za ovakav rad potrebna jedna velika mjera i veličina osjećajnosti i ljubavi za bližnjega. Ja sam joj ispred povjerenice ni općine najzahvalniji i cijenim kako njene žrtve, tako i žrtve svih članova brodske općine koji su doprinijeli za skrb zatočenika.

Ovdje ima novih kupljenja. U zgradi La Benevolencia, koja služi kao zbirni logor ima skoro 400 zatočenika, uglavnom žena i djece, vrlo mali broj muškaraca, Još se "ne zna" šta će biti s njima?

Povjerenici:

Srećko Bujas

Sarajevo, 21. XII 41.g. Broj 1065/41.g.

Branko Milaković

Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod n/3

"Sutra polazi transport interniraca. Dodajemo da će broj interniraca biti veći. Za koliko ne znamo, ali vjerovatno za 200 - 300. Izgleda po svemu da se obavlja generalno čišćenje grada od Židova".

Povjerenici: Srećko Bujas, predstojnik Kotarskog suda

Branko Milaković, sudac

Sarajevo, 26. decembra 1941. broj 1093/41.g.

Židovskoj Bogoštovnoj Općini Brod n/3

"Vi ste i opet dokazali rijetko čovjekoljublje sa

maksimumom napora, požrtvovanosti i materijalnih žrtava uspijevate ne samo da pružite okrijepu bijednim zatočenicima, već uspijevate ih i duševno okrijepiti; što je od velikog značaja za njihovu sudbinu.

Javite nam potanje o broju prolaznika sa zadnjim transportom. Je li broj od 300 žena i muškaraca provjeren ili ste ga naveli po podacima pratnje. Po našem računu bilo je približno oko 1000 osoba".

Židovska Vjeroispovijedna Općina Brod n/S -- Židovskoj Vjeroispovijednoj Općini Sarajevo

Brod 27.12.1941. godine br. 207/41.

"23.12.41. g. oko 20 sati stigao je na ovdašnji kolodvor 1 nješoviti transport oko 160 muškaraca, žena i djece 640.

Na žalost zatočnici su ostali zatvoreni u negrižanim uskotračnim marvenim vagonima, dok nisu stigli naručeni širokotračni vagoni. Muškarci su otpremljeni u Jasenovac, a žene u Đakovu čekale su do 24.12. do pođne na ovdašnjem kolodvoru.

Na žalost mi im nijesmo mogli ništa dati, jer pratnja to više nije dozvolila. 24.12.41.g. u jutro svi ovdašnji Židovi muški i ženske bili su pozvani na prisilni rad".

Židovska Bogoštovna Općina Brod -- Židovskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

Brod n/S 29.12.1941.g. br. 214/41.

"Izveščujemo Vas da broj zatočenika zadnjeg transporta iz Sarajeva smo naznačili sa 300 duša, od čega 160 muškaraca prema izjavi pratnje koju uvijek pitamo o broju zatočenika u transportu, da znamo prema tome razdijeliti hranu.

Mo, muškarci koji su bili poniješani u pojedinim vagonima zajedno sa ženama i djecom izjavili su, da u transportu ima oko 1.200.

U transportu je bilo 19 vagona zatočenika i to 18 marvinskih i 1 osobni. Kako je u Šakovo, po našem saznanju, stiglo 700 žena i djece, biće da je u onome transportu bilo više od 800 ljudi, ali tačan broj nikada kod nijednog transporta nijesmo mogli saznati".

PRIMJERI VELIKODUŠJA

Ističemo jedan klasičan primjer velikođušja, a možda i jedinstven u ono doba. Bijedni interniranci pokazali su toliki stepen svijesti i samoodricanja, koji se ne može ničim njeriti. Zatvoreni su u vagonima, oni sakupljaju novac, izvrcu džepove da iz njih istresu sve što je u njima bilo, pa da to poklone osiromašenoj Židovskoj Općini u Brodu, koja im daje hranu.

Ova općina primljeni novac daruje još siromašnjoj općini u Sarajevu. Ovaj simboličan primjer plemenitosti sâm za sebe govori i ne treba mu komentara.

Teško finansijsko stanje općina paralizovala je svaki rad i akciju. Preko noći ljudi su bili lišeni svega, što su čitav život sticali. Velike jevrejske općine kao npr. sarajevska nisu imale sredstava ni da snabdiju zatočenike za put do logora.

Židovska Bogoštovna općina Brod - Židovskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo

Brođ n/3 10. novembra 1941. g. br. 69/41.

"Židovski zatočenici iz Sarajeva dočekani hranom. Prigodan transporta kroz Brod dne 7.11.1941.g. skupili su medju sobom i dozvolom prateće straže našoj općini u znak priznanja za lijep doček, darovali svotu od 3.290 kuna.

Židovska Bogoštovna Općina Brod n/3 - Židovskoj
Bogoštovnoj Općini Sarajevo

Brod 14.11.1941.g. Br. 84/41. g.

"Budući da iz prinuđenih vijesti proizlazi da zatočnici u logoru Jasenovac rade i sada teške poslove vani i po zimi, to su im svakako potrebne tople rukavice.

Naša židovska omladina, iako je zaposlena na prisilnom radu za Gradsku općinu i Ustaški logor ipak drago-voljno izrađuje takove radničke rukavice iz raznih ostataka sukna.

Kako će u logoru Jasenovac trebati sigurno na hiljade pari toplih rukavica, to Vam šaljeno uzorak takovih rukavica sa krojem /šnitom/, da bi mogli dati izraditi kod ženske omladine i žena židovskih općina Vašeg rejona veće količine ovakovih rukavica.

Vrlo bi nas veselilo, ako bi našom inicijativom bilo pomognuto zatočnicima u Jasenovcu, da se zaštite od zime".

Židovska Bogoštovna Općina Brod n/3 - Židovskoj Bogoštovnoj
Općini Sarajevo

Brod 19.12.1941. godine br. 94/41. g.

"Za židovske zatočnike u Jasenovcu, koji su zimi zaposleni na vanjskom radu, naša omladina izrađuje kapuljače, koje naročito dobro zaštićuju uši, a nose se najčešće šeršira ili kape.

Da bi i Vi mogli od raznih restlova izrađivati takove kapuljače koje mogu nositi već po izradjenoj veličini žene, muškarci i djeca, šaljeno vam kroj /šnit/ istih".

x
x x

Nevolja zatočenika stalno je bila prisutna u mislima onih, koji su o njima brinuli. Ovi stalno razmišljaju i pronalaze, šta bi se još moglo učiniti. U datoj situaciji dovijaju se, da zatočenicima pomognu. Njihov rad ne iscrpljuje se samo u izradi kapuljača, rukavica, slanju uputstava drugim opštinama, kako bi se i kod njih počele izradjivati, ove za zinsko doba najpotrebnije i najkorisnije stvari.

"Ženska ekipa" iz Broda poslala je Jevrejskoj Bogoslovnoj Općini Barajevo 1. decembra 1941. godine broj 129 uputstvo za pravljenje nedenjaka. Žene i djevojke pravile su nedenjake po jednom jeftinom i praktičnom receptu. Ovi su se mogli duže držati i lakše prevoziti, a jeftiniji su od kupovnih. "Po našim kućama se peku nedenjaci prema prekušanom receptu. Saljemo recept istih, za eventualnu upotrebu Vaših domaćica".

Od ono malo oskudnih životnih namirnica, do kojih su dolazili, uz najveće žrtve, oni koji još nisu bili u logoru htjeli su zatočenicima da šalju takvu hranu koja će biti kaloričnija i koja se neće brzo kvariti.

Van logora dopirale su vijesti, da zatočenicima u doslovnom smislu riječi umiru od gladi. Često puta pomoć nije ni stizala onima kojima je bila namijenjena. Iako su u logore slane samo one stvari za koje se prethodno morala dobiti od nadležnih ustaških i logorskih vlasti. Pomoć nije davana i dijeljena zatočenicima direktno, u prisustvu bar kojega člana općine, koji su nabavljali i donosili hranu, odjeću, obuću i lijekove za zatočenike. Sve ono što je doneseno u logor moralo se ostaviti u posebnu prostoriju za pregled i cenzuru. Na taj način nestajalo je pola onoga što je poslano zatočenicima, a zatim htjeli su svoje apetite da zadovolje i logorski čuvari /"lješinari"/.

Ovo nekoliko primjera dokazuju koliko su brinuli o zatočenicima oni koji još nisu stigli u logore, a koji će, možda, već sutra doći. Internirci se nisu sajali zaboraviti, dok su još bili na životu. Valjalo je kod njih unijeti bar jednu iskru nade i vjere. U životu koji je sličio "Paklu", u kome su im bile sahranjene sve nade, kada su u logore ušli. Šart, spaljivanja i bacanja poluživih zatočenika vezanih bodljikavim žicama u hladne talase Save bio je kraj njihovih patnji.

B

DO PISIVANJE IZMEDJU SARAJEVA
I OSIJEKA

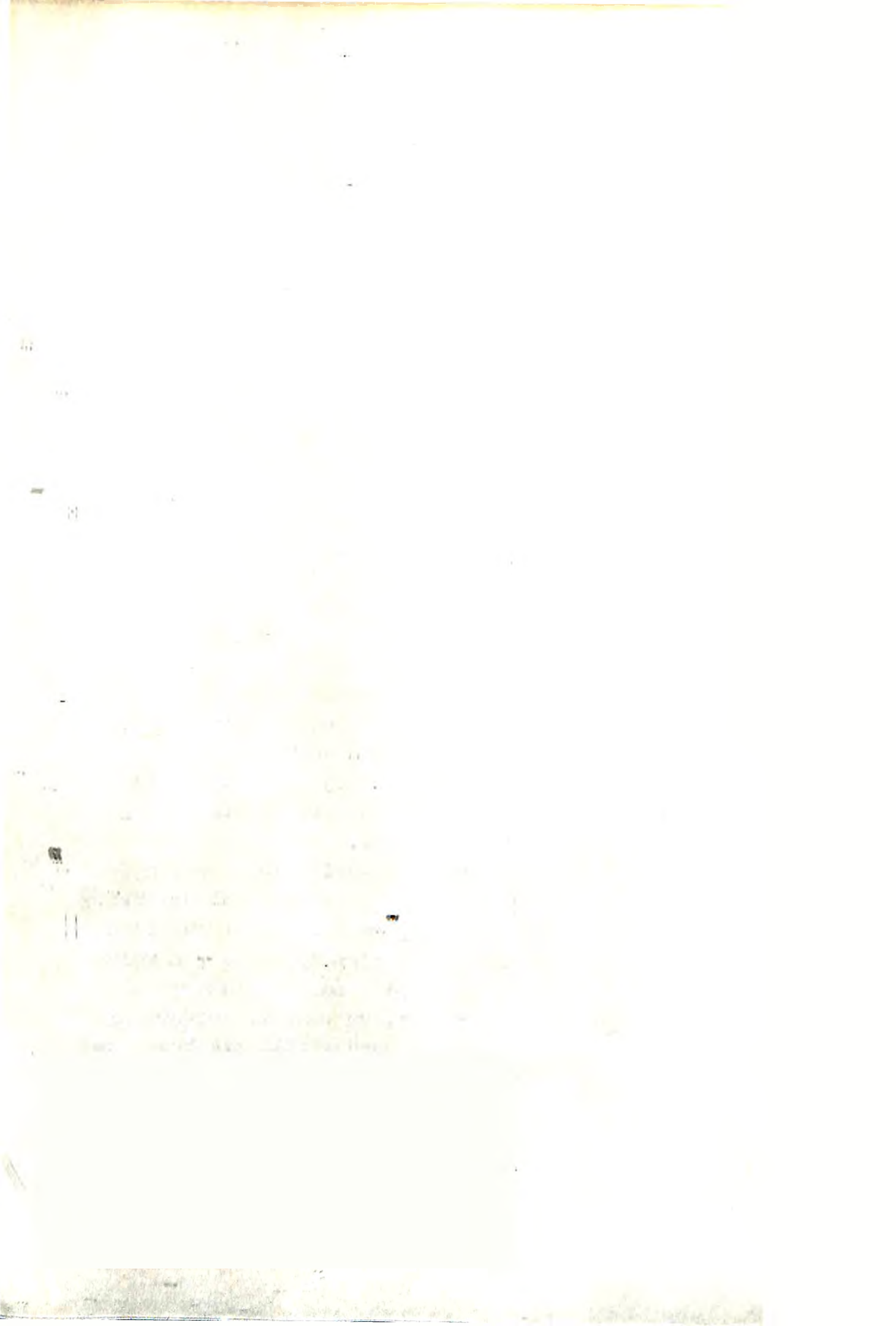

DOPISIVANJE IZLEDJU SARAJEVA I OSIJEKA

Poslije dopisivanja Jevrejske Bogoštovne Općine Sarajevo sa Židovskom Bogoštovnom Općinom Brod, postale je vrlo aktuelno dopisivanje sa Židovskim Bogoštovnim Općinama Osijek i Zagreb. Tri židovske bogoštovne općine: Sarajevo, Osijek i Zagreb vodile su svu brigu o životu zatočenika u logorima: Jasenovac, Lobar-Grad, Krušćica, Dakovo; zatim jevrejskim izbjeglicama iz Hjemačke, koji su bili konfinirani u logorima u Bosni u Brčkom, Samcu, Čapljinu.

Rad i briga pomenutih židovskih općina morao je biti snišljen, dobro organizovan i efikasan. On nije dozvoljavao odlaganja. Radilo se o životima ljudi, žena i djece, koji su očekivali pomoć. Rukovodioci općina /a njih je bilo vrlo malo/ najprije su težili da se ujedine finansijska sredstva kojima su još raspolagale tadašnje općine i da se za njih kupuje sirova hrana i životne namirnice, koje bi se slale u logore. Da se provede akcija sakupljanja stare odjeće, lijekova, obuće, šivaćih mašina kojima bi se kupila i prekrajala odjeća u logorima za zatočenike. Utjelo se u granicama mogućnosti i koliko su to vlasti dozvoljavale, koliko - toliko olakšati jadno životarenje zatočenika.

Predstavnici triju općina dogovorili su se o podjeli logora koje će oni snabdijevati i o kojima će oni brinuti. Oni koji još nisu bili dovedeni u logore pokazivali su svoju odlučnost da se učini sve kako bi se ublažila bijeda, u koju su došli zatočenici ni krivi, ni dužni. Podjelom logora na pomenute tri općine htjelo se postići, da se brže dostavi životne namirnice do logora, da se izbjegnu veliki troškovi oko transportovanja i da finansijska sredstva kojima su općine još raspolagale budu pravilnije raspoređena i podijeljena. Pomoć zatočenicima nije se mogla i smjela da odlaže. Situacija se iz dana u dan mijenjala, pogoršavala. Niko nije mogao predvidjeti, ni znati šta će se sutra desiti.

Finansijska sredstva kojima su opštine raspolagale bila su ograničena prema mnoštvu problema koji su se iz dana u dan množili i povećavali. Niko nije mogao saznati koliki je bio broj zatočenika u logorima, jer se ovaj stalno povećavao. Isto tako rastao je i broj Jevreja koji su kupljeni po ulicama, kućama ili gdje su se slučajno našli i odvođeni u zajednička i privremena sabirališta, gdje su čekali da budu i oni odvedeni u logore. Poznato je, da oni iz svojih kuća nisu snajeli, ni mogli ništa iznijeti. Među njima bilo je onih, koji nisu nikada predstavljali socijalni problem za općinu. Oni su živjeli od svoga poštenoga rada i pomagali druge. Isto tako bilo je među njima i imućnih općinara, koji su svojim devanjima omogućavali, da se složeni i mnogostruki posao jedne kulturne općine mogne bez smetnji odvijati. Preko noći svi su oni ostali bez ikakvih sredstava i od davalaca postali su primaoci priloga. Općine se morale brinuti o njihovom prehranjivanju. Predstavnici opština bili su rastrzani i razapinjajući između ova dva problema. Teško se bilo odlučiti i izabrati od ta dva problema koji je bio teži i primarniji, jer su bila oba jednako teška i goruća.

Jevrejska općina u Sarajevu je organizovala zajedničku kuhinju za svoje općinare koji su bili konfinirani u zgradi La Benivolencije. Njihovo snabdijevanje je iz dana u dan opterećivalo i onako oskudna novčana sredstva kojima je općina raspolagala. Bankovni računi svih Jevreja su bili blokirani. Oni sa svojim radnjama nisu više raspolagali, u njima su sjedili povjerenici. Sva društvena imovina mnogobrojnih jevrejskih društava je na očigled tadašnjih vlasti i uz asistenciju Nijemaca opljačkana i oteta.

Tome treba dodati još i to, da nije bilo lako nabaviti i najjednostavnije životne namirnice za tako veliki broj konfiniraca i logoraša. Do njih se vrlo teško ili nikako dolazilo. Ukoliko se i moglo do čega doći, cijene su bile strahovito visoke.

Svaka prepiska između općina Sarajevo, Osijek, Zagreb svodila se uglavnom na to, da se rasporede sredstva i vodi briga oko snabdijevanja zatočenika. Jevrejska općina Osijek traži od Sarajevske jevrejske općine, da ova preuzme brigu oko snabdijevanja logora njemačkih emigranata u Brčkon, Šancu, Čapljini. Osijek bi preuzeo brigu oko snabdijevanja zatočenika u Jasenovcu, a Zagreb u Lober - Građu.

Prilažemo originalnu prepisku između opština, nedjenu u arhivi J.B.G. Sarajevo.

Ova akta Židovske Bogoštovne Općine Osijek potpisivali su: Rip Andrija i Grinbaun Vlado te Povjerenik Općine Upravitelj gradskog redarstva: Dragutin Rajer. U daljnjem tokstu umjesto Jevrejske općine Sarajevo pisano samo Sarajevo

" Židovske " Osijek " " Osijek.

KORESPONDENCIJA IZMEĐJU SARAJEVA I OSIJEKA

Sarajevo - Osijek

br. 733/41. Sarajevo od 31.X 1941. godine.

Potvrđujemo primitak Vaše okružnice br. 10. od 27.X 1941. godine. U vezi sa Vašim opravdanim zahtjevom da svatko žrtvuje od svoga za internirce i da sve općine i općinari treba da daju svoje priloge i druge predmete za tu akciju, obećavamo Vam, da će i naša općina u granicama svojih mogućnosti pomagati ovu akciju. Ova pomoć će uslijediti tek za neko vrijeme.

Ovih dana opremljena su ponovo 2 transporta iz Sarajeva sa oko 700 ljudi, u vođno u Jasenovac. Time, kako izgleda, još nije završeno čišćenje, jer se još uvijek skupljaju muškarci između 15 - 60 godina.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 3.11.1941.g. broj 325/41.

... te se tiče brige oko izdržavanja izbjeglica koji se nalaze u logorima u Bosni, moramo na žalost bar za sada to iz tehničkih razloga odbiti. Ne, u pogledu finansiranja, nego u pogledu organizacije samog posla. Naš rad u Sarajevu je tako oproman i težak, da nam je svaka briga i zauzimanje za izbjeglice nemoguće. Tokom prošlog tjedna je oko 1000 muškaraca iz Sarajeva, između 16 - 60 godina internirano. Tako je oko 1.000 porodica ostalo bez hranitelja. Ove porodice su isključivo upućene na pomoć ovdašnjih općina, od kojih oni traže hranu, odjeću, obuću i ostalo. Osim toga poslali smo Lid. Bog. Općini Zagreb 2.11.1941. godine za akciju zbrinjavanja interniraca 100.000 kuna, sa napomenom da se taj novac upotrijebi u sporazumu sa Vašom Općinom.

Osijek - Sarajevo

Osijek 5.11.1941. g. br. 713/41.g.

Jučer /tj. 4.11.1941.g./ su Grinbaun i Rip bili u Jasenovcu. Tamo su saznali za dolazak novih zatočenika iz Bosne, uglavnom, pripadnika Vaše općine. Tamo se grade nove barake. Obezbjedjujemo ishranu. Forsiran je prijedlog za otvaranje korespondencije sa zatočenicima na naročitom obrascu /prilažemo obrazac radi uvida/, te se nadamo da će odobrenje stići za par dana. Oim isto dobijemo, poslaćemo Vam odgovarajući broj dopisnica radi razdiobe tamošnjim pripadnicima zatočenika.

Osijek - Sarajevu

Osijek 9.11.1941.godine br. 746/41.g.

Mi ćemo zajedno s Vama preuzeti se bdijevanje logora Jasenovac. Isto preuzimamo na sebe emigrantske grupe u Bos. Sancu, Brčkom, Rumi, dok ćete Vi brinuti za grupe u Čapljini i Slatini.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 9.11.1941. godine br. 868/41.g.

Lolimo Vas, da u Vašim pismima budete što iscrpniji, jer je to u interesu same akcije, a kojoj sarajevske općine žele inati najveće učesće.

Akcija za logore u Sarajevu se sprovodi i biće za koji dan završena. Sa dosadašnjim rezultatima možemo biti zadovoljni, te ćemo tokom iduće nedelje poslati prve pošiljke sa kolektivnim predmetima zagrebačkoj opštini, a ne osječkoj samo zato što je podvoz jeftiniji.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 16.11.1941.godine br. 946/41.

Kako znate naša općina se nalazi u teškim materijalnim prilikama, o tome se uvjerio izaslanik emigrantske grupe iz Čapljine ing. Zeilinger. Mi smo poslali 150.000 kuna za ishranu u logorima. Saljemo svakodnevno kolektivne i individualne pakete za potrebe interniraca u Lober - Gradu i Jasenovcu.

blaćemo po mogućnosti i dalje. Akcija za namicanje sredstava provodi se i dalje i ona daje srazmjerno dobre rezultate. Sprovodimo akciju za dobavljanje šivaćih strojeva, o čemu ćemo Vas naknadno obavijestiti.

Mislili smo naše izaslanike poslati u naše provincijske općine, a isto tako u Osijek i Zagreb. U tom pogledu nastale su izvjesne poteškoće. Izaslanici naših općina ne mogu dobiti propusnice.

Primili smo 1.000 dopisnica za Jasenovac. Ovaj broj je dosta ograničen, jer danas u Jasenovcu ima preko 1.300 zatočenika. Molimo da porađate kod Zapovjedništva logora, da se izmijeni način dopisivanja. Tako, da zatočenici budu prvi pošiljaoci karte, a da njihove obitelji budu kao drugi pošiljaoci. Na taj način mogli bi se izbjeci mnogi nesporazumi u dopisivanju.

Pošaljite nam spisak interniraca Židova iz Barajeva koji se nalaze u Jasenovcu. Do danas mi nemamo o njima nikakvog izvještaja.

Osijek - Barajevu

Osijek 18.11.1941. br. 795/41.g.

Javljamo Vam, da će dopisivanje sa zatočenicima započeti iz samog logora. Rip je tamo predao oko 5.000 dopisnica koje će se zatočenicima razdijeliti na upotrebu.

Osijek - Barajevu

Osijek 8.12.1941.g. br. 941/41.g.

29.11.41.g. u 11 časova prije podne dobili smo br-zoglasni izvještaj od Žid. Bog. Općine Zagreb, da nam dolazi u Veliku Lupu Baranju u zatočeništvo oko 1.500 Židova iz grada Barajeva. Smjesta smo se stavili u vezu sa župskom re-

darstvenom oblasti, gdje nam je rečeno, da što prije podjemo odgovarajuće prostorije za smještaj zatočenica. Uspjelo nam je za tu svrhu dobiti trokatni mlinski objekt u trgovištu Đakovo, na biskupskom imanju.

Radi Vašega obavještenja navodimo: prizemlje objekta veliko oko 400 m² /betonirano/. Prizemlje ćemo upotrijebiti za smještaj: kuhinje, praonice i umivaonice. Prvi, drugi i treći sprat su iste veličine kao i prizemlje sa razlikom da je od dasaka. Gornje 5 prostorije počinjemo sutra /12.12.1941. g./ uređivati za nastambu. Poručene su odgovarajuće peći za loženje sa piljevinom. Nabavlja se materijal za montiranje električnog svjetla. Sastavljaju se ležajevi od dasaka. Prostorije će biti sposobne za prijem pridolazećih zatočenica sredinom ovog tjedna.

Sarajevo -- Osijeku

Sarajevo 1.12.1941. godine br. 999/41.

Zvanično smo obaviješteni, da će 1.300 do 1.400 žena i djece koji su bili internirani u gradu u 4 zgrade, biti upućeni u novo mjesto internacije u Osijek. Nisu nam poznate pojednosti kao i način na koji će se izvršiti smještavanje tog ogromnog broja žena i djece. Jedino znamo da je to skup bolesnih, starih i iznemoglih žena, a na žalost i zaraza neminovno prijeti usljed teških životnih uslova pod kojima one žive već 16 dana.

Apeliramo na Vas, da internirana poklonite punu pažnju. Oči tih nesretnica i bijednica su upućene na Vas, kao na jedine spasitelje.

Na svoje strane učinimo sve, ukoliko povjereni nam općina još bude postojala da doprinesemo skroman udjel za održavanje golih života internirki, koje će sada biti upućene na Vas i zagrebačku općinu.

Zamolili smo zagrebačku općinu, da Vam u naše ime uputi 100.000 kuna za pokriće prvih troškova.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 3.12.1941.godine br. 1005/41.

Vjerujemo, da će pod vašim okriljem i brigom, sudbina interniraca iz Sarajeva u zatočeništvo biti lakša.

Transport iz Sarajeva pošao je jutros rano /3.12.1941.g./, ne znamo tačno u koliko sati, vjerovatno je do Vas stigao prije nego ćete primiti ovo pismo.

Izvijestite nas detaljno o dočeku u Osijeku i o tome što ste ustanovili, kako se odvijalo njihovo snještanje, pod čijim će nadzorom biti i koju Vam dužnost vlasti daju, u vezi sa ovim novim logorom.

Osijek - Sarajevu

Osijek 4.12.1941.g. br. 995/41.

Mjesto boravka za Vaše zatočnice je Đakovo.

Prostorije za stanovanje su naši omladinci preuredili, snabdjeli pećima i ostalim potrebama. Imamo izvještaj iz Broda, da će prvi transport zatočenica stići u Brod danas /4.12.1941.g./ oko 16 sati i da će na odredište Đakovo stići danas do pola noći ili najkasnije sutra u jutro /5.12.1941.g./. Za doček i ostale u Đakovu je sve spremljeno.

Osijek - Sarajevu

Osijek 6.12.1941.g.

Radi kratkoće vremena i finansijskih sredstava nismo bili u stanju urediti prostorije kako smo to bili zamislili.

Uglavnom na 1.200 m² potosovanog prostora smjestili smo prilično slane. Naša muška i ženska sekcija daje sve od sebe, kako bi snabdjela zatočenice toplim čajem.

Transport je stigao sa 25 bolesnika. Ima dva slučaja upale pluća i jedan slučaj poromećenog uma. Međutim, ima i jedan sretan slučaj. Jedna zatočenica je rodila u Bolnici "Sestara Milosrdnica" zdravo muško dijete. Majka je dobro. Kunstvo je preuzela žid. Bog. Općina Osijek.

Razdioba djece ide za sada sporo, ne radi slabog odziva, već što želimo djecu temeljito pregledati, da bi šli u privatne kuće samo zdrave djecu.

Pitka voda u logoru je iz arteškog bunara. Moral je sjajan. Vaše omladinke saradjuju u organizaciji i radu. Kancelarija će zaposliti njih oko 10.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 8.12.1941.g.

br. 1916/41.

Zahvaljujemo na trudu i spremnosti kojom ste dočekali transport sarajevskih interniranih.

Saljite detaljnija obavještenja kada su internirke stigle u Đakovo, kakav je njihov smještaj, pod čijim su nadzorom i koji je vaš kontakt s njima.

Od zadnjeg transporta ostalo je u zgradi Benevolencija oko 140 interniraca, od kojih jednu polovinu čine muškarci, a drugu žene koje nisu bile sposobne za transport. Jučer u nedjelju /7.12.1941.g./ nastavilo se sa daljnjim sakupljanjem. Sakupljeno je oko 100 osoba. Da li će se nastaviti sa daljnim interniranjem, mi to ne znamo. Svi se interniranci nalaze u zgradi Benevolencije.

Nadrabinaš u Osijeku - Sarajevu

Osijek 11.12.1941.g.

Broj 379/41.

Obavještavamo Vas, da je kod potpisanog nadrabinaša osnovane matične knjige rođenih i umrlih za sabirni logor Lakovo. Vodićemo evidenciju o svakom slučaju porođaja i smrti.

5.12.1941.g. gđa Mirjana Levi rodila je zdravo muško dijete Salomona, otac mu je David Levi, a 9.12.1941. preminula je Karolta Katan, rodom iz Sarajeva, u 65-oj godini života.

Nadrabinaš: Dr Stekel

X
X X

Iz navedenih pisama vidi se sa koliko se pažnje i brige mislilo o zatočenicima. Sve je bilo mobilisano da bi im život učinio i bio snošljivijim. Česta ponavljanja pitanja o životu zatočenica između Sarajeva - Osijeka i obratno, dokaz su sa kolikom se nestropljenjem očekivale vijesti iz logora. Strahovanja o njihovom zdravlju, životu, o prehrani prilikom transporta, o postupcima nadzornih vlasti u logoru, o djeci itd. dokaz su njihove ljubavi. Ali ujedno dokaz su perfidije, nehumanosti i otupljelog osjećaja ustaških vlasti koje nisu davale nikakvih obavještenja o zatočenicima. Sakupljali su ljude za odvođenje u logore, a da ih nisu ni obavještavali gdje i kada idu. U decembarske dane jedne strašno hladne zime odvođene su žene i djeca u stočnim vagonima zamazanin, neočišćenim i bez ikakve dezinfekcije. U 15 stočnih vagona nalazilo se oko 1.400 žena i djece. Voz se prebacivao po malim provincijskim stanicama na sporedne kolosjeko, dok

nije poslije bezbrog dana putovanja stigao u logor. Ovaj ni
šidovskoj Žegoštovnoj općini u Osijeku, koja je preuzela svu
brigu oko prihvatanja zatočenica, njihovog smještaja, prehrane
ni itd. nije na vrijeme javljeno koliko dolazi zatočenica i
kada. To je činjeno namjerno. Došavale se da su transporti
stigli do Osijeka ili Bakova, a da nisu bile obavljene pred-
račnje oko njihovog smještaja. Ne krivajon ljudi koji su u
Osijeku na tome radili, nego ustaških vlasti. Utjelo se ovi
rukova i patnjama koje su zatočenice pratile na putu dodati
još i nove kada dođu u logor. Da dođu u logor, koji još ni-
je bio pripremljen za stanovanje. Podovi su bili prostrti
slanom, odjeljenja još bez peći i svijetla u strašnoj i hlad-
noj zimi. Vlasti su namjerno zadržavale pisara što su ih op-
ćine jedna drugoj slale ili su ih uništavale, kako bi općin-
e što manje saznale o njihovim zločinima.

Osijek - Sarajevu

Osijek 15.12.1941.g.

br. 1084-1089/41.

Posao oko zbrinjavanja zatočenica u Bakovu vršili
smo kao našu čovječansku dužnost, te ćemo i nadalje činiti
sve što je u našoj moći, da olakšamo boravak spomenutim
zatočenicama.

X
X-X

Ovimi riječima ne treba komentat. One najbolje svjedoče o stepenu svijesti i shvatanja i ozbiljnosti situacije, u kojoj se nalaze rukovodioci Z.B.O. u Osijeku, koji su jedini bili u mogućnosti da pomognu zatočenicama.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 15.12.1941.

br. 1029/41.

Molimo šaljite češće iscrpne izvještaje o stanju u logoru Bakovo. Stanje u Sarajevu nepromijenjeno. Svaki dan se dođovi još po koja obitelji i kasarnira u zgradi Benovolencija, koja služi kao mjesni logor. Sta će dalje biti s tim internircima i gdje će biti smješteni, ne znano.

Dostavite nam tačne spiskove gdje su upućena i smještena djeca. Tom prilikom kod djece zabilježiti ime i prezime roditelja i mjesto stanovanja u Sarajevu.

Osijek - Sarajevu

Osijek 18.12.1941.g.

Br. 1198/41.

Spiskove o smještaju djece pojedinih obitelji u Osijeku i provinciji dostavićemo Van odmah, čim budu završeni. Isto tako ćete primiti i redovne izvještaje iz logora Bakovo.

Sve što činimo smatramo samo kao svoju dužnost i ništa više.

X
X X

Kolika ljubav prema djeci i solidarnost obaju općina da se bar djeca spasu i sačuvaju, da ona ne gledaju patnje svojih majki.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 19.12.1941.g.

br. 1043/41.

Odgovorite detaljnije o pojedinostima u vezi sa logorom u Đakovu. Pitanje uprave logora, dopisivanja sa internirkama, mogućnosti slanja paketa, smještanja daljnjih internirki u tome logoru.

Po našem saznanju, uskoro će se iz Sarajeva otpremiti dalji transport muškaraca, žena i djece. Djeca i žene će biti upućeni u Đakovo.

Saznali smo da je logor pretrpan i da nema mogućnosti za prijem i najmanjeg broja novih interniraca. Sarajevski transporti bi najmanje 400 - 500 žena i djece.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 21.12.1941.g.

br. 1061/41.g.

Večeras polaze iz Sarajeva 2 transporta: 1 žena i djece, koji idu za Đakovo, a drugi muškaraca koji idu za Jasenovac. Žena ima oko 500, muškaraca će biti oko 100.

Postoji tendencija da se i dalje internira iz Sarajeva, a internirki bi uglavnom bile žene i djeca, a za njih dolazi u obzir logor Đakovo, jer nema drugih ženskih logora. Obavijestite njerodavne faktore o stanju u logoru Đakovo, a naročito o nemogućnostima daljnjeg primanja novih zatočenica. Nažda bi se na taj način izbjeglo slanje zatočenica, bar dok traje ova zima. Naši predstavnici se uvjerali da u Đakovu nema mjesta ni za one iz prvog transporta, a kako li za one, koji večeras polaze iz Sarajeva.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 23.12.1941.g. br. 1070/41.g.

Sinoć je otpremljen novi transport Jevreja iz Sarajeva za Bakovo, u njemu je bilo 800 žena i djece. Žena u dubokoj starosti i teško bolesnih ima preko 200.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 27.12.1941.g. Broj 1101/41.g.

Još uvijek nemamo vijesti o novom transportu žena i djece, koji su iz Sarajeva otpremljeni noću između 23. i 24. u Bakovo.

Pošaljite nam spisak svih zatočenica u Bakovu.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 31.12.1941. Br. 1114/41.

Od 15.12.41. nemamo od Vas nikakvih vijesti, iako se zadnjih dana desile zanimljive stvari u vezi sa sarajevskom židovskom zajednicom, za koju se po naredjenju vlasti vi brinete i zauzimate. Na naša opširna pisma od 19, 21, 25. i 27. p.r.j. nismo dobili nikakve odgovore.

Što se tiče činovnika odredjenih za rad kod Vaše općine, izvještavamo Vas da za njih nismo još dobili propusnice.

X
X X

Ovo pismo je jedan od mnogobrojnih dokaza, kako ustaške vlasti ranjerno nisu htjele dostavljati pisma i dopise, iako ih je njihov povjerenik i Redarstveni upravitelj cenzurirao i potpisivao. To se dešava naročito koncem 1941. godine, kada su vlasti htjele planski i sistematski da unište sve Jevreje sarajevske zajednice. Zajednice u koju su oni došli prije 400 godina i na čijem su kulturnom, društvenom i ekonomskom prosperitetu oni davali svoje najbolje snage i znatno doprinijeli njenom uzdizanju. Od tada prestaje dopisivanje između Sarajeva i Osijeka.

Ovo obrasca jedne karte, koju je zatočenik smao slati iz Jasenovca.

Obitelj

u.....

Ulica

U logoru mi je dobro

Zatočenik:

potpis

Primalac karte je odgovarao na drugom dijelu karte.

Zatočeniku.....

Godina rođenja..... Logor Jasenovac

Svi smo zdravi, dobro nam je

Potpis

X
X X

Poznato je, da oni kojima su zatočenicima slali ovakve karte nisu više ni bili u Sarajevu. Oni su bili odvedeni u logore. Malo je bilo zatočenika koji su dobili odgovore na svoje karte, jer su bili pobijani ili porli od gladi i bolesti ili su logorske vlasti prenašale nove "disciplinske mjere", pa da zatočenik ne dođe do svojih karata, koj. i onako nisu ništa značile. Kakvog li cinizma, da zatočenik kartom javlja "u logoru ni je dobro", a sam je svojim očima gledao klanje, ubijanje maljem po glavi, vezanje po dvoje bodljikavom žicom i potpuno gole bacane u Savu. Samo su plivale žrtve vezanih ruku ili nogu potpuno goli muškarci i djeca. Kada su dovođeni novi transporti zatočenika, a logori bili premaleni da prime toliki broj žrtava, onda se došlo na rješavanje kako će im najbrže moći naći mjesta. Žrtve su odvođene na strijeljanje. Oni koji su svojim očima gledali sva ta zvjerstva, bili su grobari svoje braće, reditelja, žena i djece. Sutradan bi ovi bili strijeljani, pa da drugi preuzmu ovu ulogu grobara. Tako se rješavao problem stambenog prostora u logorima.

LOGOR U KRUŠČICI

Kruščica je malo mjesto u Bosni blizu Travnika. U Kruščici je formiran prvi zatočenički logor za Jevreje. U Kruščicu su slani zatočenicima iz Bosne, a dočnije i iz drugih krajeva Nezavisne Države Hrvatske. Određeno je da tu bude logor. Nitko se nije pobrinuo ni za najelementarnije uslove života, prehranjivanja i stanovanja u logoru za ogroman broj ljudi. Ljudi su kupljeni po raznim mjestima i ostavljeni u logoru. Nisu preduzimana nikakve zaštitne mjere protiv infekcije. Najbezobzirniji krvoloci postavljeni su za rukovođioce,

upravitelje i čuvere u logoru. Na mnoge intervencije u sarajevskom logoru, kao i višim organima vlasti van logora, ustaške vlasti su odgovarale "Lidovi neka brinu se sami o sebi i svojoj sudbini".

Svi sarajevski Jevreji, koji se još nalazili na slobodi vrlo izdašno su se odazivali akcijama prikupljanja hrane, odjeće, obuće, lijekova, peći, novaca, paketa itd. za zatočeničke u Kruščici. Kamionima se sve prikupljeno prenosilo u Kruščicu. Svu ovu hranu i pakete zatočenici nisu nikada ni vidjeli. Bilo je mnogo očevidaca koji su pričali, kako se to prodavalo na travničkoj pijaci po visokim cijinama. Kada se za to saznalo u Sarajevu, onda se više nije slala sirova hrana, nego samo gotova kuhana hrana koja se odmah dijelila za zatočenicima. To je bio jedini način da jačni zatočenici u zimske dane dođu do hrane. O logoru u Kruščici u arhivi Jevrejske Bogoštevne Općine u Sarajevu nismo našli podataka. Sigurno su podaci o tome logoru uništeni. Mi ne znamo na koji način su nestali.

Priloženo ovaj jedini dokument iz arhive J.B.O. Sarajeva u kojem se govori o Kruščici.

Sarajevo - Osijeku

Sarajevo 9/10.41.

Br. 713/41.

Logor u Kruščici je već raseljen. Tamošnji internirci već se nalaze u Hrvatskoj. Prema informacijama muškarci se nalaze u Jasenovcu, a žene u Zlataru.

Mljebovi i kuhana hrana bili su predati internircima. Što se tiče zatvorenih paketa i nekuhane hrane, nismo nikada vidjeli pozitivnih informacija, da su to internirci primili. Došlo se do zaključka, da se šalje ono, što se može odmah potrošiti.

U Kruščicu bile su poslate i peći za logore. Bila je počela akcija za odjeću i obuću. Ona se nastavlja. Prikupljeno se još nije poslalo, jer nema podataka, gdje se internirani nalaze i na koji način im se prikupljeno može poslati.

x
x x

I ovaj šturi podatak dovoljno karakteriše moral i poštenje onih u čijim rukama su bili životi i sudbine zatočenika. Oni su htjeli da zarade na onima koje su u žice okovani. Oduzimali su njihovu hranu, koju im je općina slala. Prodavali su tu hranu i bijedne zatočenike pustali da gladuju i umiru.

O K R U Š I C I C E

Pri Židovskoj Bogoštovnoj Općini u Osijeku osnovan je jedan novi organ tzv. "Skrb za logore". Ovaj organ je okupio energične i odlučne ljude sa dobrim smislom za organizaciju. Ljude koji u najtežim momentima života nisu gubili glavu. Da bi mogli što hitnije obavještavati o životu u logorima i potrebama, odlučili su da to čine putem okružnice /cirkulara/. Cirkulari se slali jevrejskim opštinama ukoliko su još one postojale. 10.10. 1941. godine obavještavaju da je logor iz Kruščice premješten u Lobar - Grad kod Zlatara. U Brodu su zatočenici dobili hranu. U Zagrebu je izvršena dezinfekcija, kupanje i ljekarski pregled žena i djece.

Pod nadzorom Upravitelja gradskog redarstva Osijek, 3 člana Žid. Bog. Općine posjetila su logor u Jasenovcu. Ni- je moguće dobiti spisak interniraca. Dozvoljava se slanje hrane. Uskoro će se regulisati i pitanje dopisivanja sa in- ternircima. Svi internirci će stanovati preko zime u cigla- ni i pilani. Pojedinačna odpuštanja iz logora nisu moguća.

14.10.1941. g. Traži se prikupljanje u svim jevrej- skin općinama za logore. Prikupljanje stvari i hranu za Lo- bor-Grad slati preko zagrebačke općine, a za Jasenovac preko Osijeka.

24.11.1941. g. Napominju da su im sredstva koja stoje na raspolaganju veoma ograničena usljed potrebe koje im nameću skrbni logori u Jasenovcu /oko 3.000 duša/ i Lo- bor - Gradu oko 1.800 duša. L.B. Općina u Osijeku nalazi se pod povjereništvom vlasti, pa svaki i najmanji izdatak mora biti uredno pravdan.

13.10.1941.g. U Jasenovac opremljen 1 vagon od 15.000 kg kupusa za zatočenike.

27.10.1941.g. U Jasenovac opremili 10.000 kg kro- nira i 1.000 kg odjeće i obuće. Dajite nam novac. Mi stoj- mo na kraju svojih novčanih sredstava. Koliko logor guta no- vaca delegati će se uvjeriti na licu mjesta. Poslali smo 4 kotla za kuhanje hrane, četke i slično.

Osijek - Barajevu

Osijek 10.11.1941.godine Broj 965/41.

ODBOR ZA SKRB

Dobili smo jučer u 11 sati prije podne obavijest, da će u Osijek odnosno na području Velike župe Baranja do- premiti u zatočeništvo oko 1.500 židovskih žena i djece iz Barajeva. Od strane vlasti naredbeno nam je, da u Osijeku

sve priredine za njihov smještaj. Za svu hranu, smještaj i sve ostalo mora brinuti cjelokupno židovstvo naše Države. U vezi s time stavili smo se u vezu sa L.B.G. Zagreb, koja šalje sutra 2 delegata u Osijek. Ti izaslanici treba da svojom iskustvom pomažu oko smještaja i prijema zatočenica.

Upravni odbor je odredio slijedeće:

1. Doček u Brodu materijalno ponaše Osijek. Ni organizirano kupanje, dezinfekciju, cijepljenje protiv tifusa. Privremeni smještaj u Osijeku, dok se ne odredi stalni smještaj u okolini Osijeka. Naša "Pučka kuhinja" brinuće se za ishranu za vrijeme zadržavanja u Osijeku.

2. Dobili smo odobrenje da djecu do 10 godina izdvojimo iz transporta i da ih smjestimo po židovskim kućama u Osijeku i okolici. Računa se, da bi u transportu bilo oko 300 djece,

3. Pozivamo sve općine, da nam brzovezno pošalju: perine, jastuke, pokrivače, slamarice, odjevne predmete, za djecu i žene, cipele, ručnike, mjesečne pojaseve za žene, ponjave i sve drugo što može da bude od potrebe prilikom smještaja,

4. Pozivamo općine da pošalju: luka, graha, krompira, jabuka,

5. Svi dosadašnji prilozii koje smo do sada primili upotrijebljeni su za poboljšanje prilika u Jasenovcu. Raspoloženo sa svega 50.000 kuna. Dnevno trebamo 20.000 kuna,

6. Pozivamo naše osječke pripadnike, da svako kućanstvo sutra pristupi pečenju teškog hljeba, od najmanje 2 - 3 kg. i da pripravi sve gore pomenute životne namirnice, koje će već sutra po podne sakupljati naši omladinci.

Pokažite Vašu svijest i izdržite svaku poteškoću.

OKRUŽNICA BROJ 1.

od 8.12.1941.

Uprava sabirnog logora Bakovo propisuje ovaj lučni red:

Zapovjedništvo logora: Logor stoji pod zapovjedništvom župske redarstvene oblasti Osijek, a kao zapovjednik imenovan je zapovjednik redarstvene straže g. Dragutin Majer.

1. Uprava logora

Logor stoji za sada /dok se ne osnuje posebni logorski odbor/ pod upravom N.B.O. u Osijeku. Općina je imenovala za upravitelja sa punim ovlastima Grinbaum Vladu. On treba da u roku od 14 dana provede potpunu organizaciju u logoru uz pomoć koju mu pružaju Lid. Bog. općine Zagreb, Osijek i Sarajevo. U roku od dva dana Grinbaum će predložiti župskoj redarstvenoj oblasti u Osijeku Upravni odbor logora s time da u tome odboru bude 11 članova. Pojedini članovi upravnog odbora biće ujedno i pročelnici slijedećih pododбора.

2. Opškrbni pododbor

Pročelnik Julio Sternberg iz Osijeka, bez članova odbora. On sprovodi sve poslove prema potrebi u Bakovu i Osijeku. Njegov rad za sada ograničen uglavnom na nabavljanju hrane i dopreme u Bakovo.

3. Kuhinjski pododbor

Poslove ovoga odbora vode g. Brajber, te kuharica Margita Izrael iz Osijeka.

4. Zdravstveni odbor

Dr Jurković, Dr Atijas Regina, Roder, Lederer i Vajs, te magistar farmacije Heht, koji će iz Osijeka slati lijekove.

5. Stegovni odbor

Upravitelj logora postaviće 5 članova toga logora sa zadatkom da u roku od 2 tjedna izrade konačni nacrt za kućni red i stegovne propise. Ovaj odbor će određivati zatočenice za pojedine dužnosti. U tu svrhu raspolagaće logorskom kartotekom, vodiće uređnu radnu listu kao i dnevne raporte.

6. Unutarnja Uprava

U tom pododboru biće sve namještenice pisarnice, koje će se uzimati isključivo iz redova zatočenica. U roku od 14 dana treba da se formira cijela pisarna. Materijal za pisarnu dostavlja L.B.O. Osijek.

7. Odbor za produktivizaciju

Od samih mladih zatočenica osnovaće se odbor sa zadatkom da Zapovjedništvu i Upravi logora stavi prijedlog za ostvarenje plana. Cilj je plana, da se zatočenice privedu produktivizaciji i da se na taj način olakša uzdržavanje logora.

Uprava logora želi da rastereti izdatke na taj način, što će se djeca od 2 - 10 godina dati na njegu i izdržavanje židovskim obiteljima u Osijeku i okolici. Kako je broj familija koje žele primiti djecu dovoljan, to će sva djeca moći naći sklonište u tim familijama.

x
x x

Okružnica broj 1. je u cijelosti sačuvana i jedina koja nam govori o organizaciji u logoru. Iz nje se razabire sa koliko se zalaganja, neuporedivih žrtava i humanizma prišlo ublažavanju života zatočenica u logoru Lakovo. Čaladina, a i ostali iz Opštine usijet nisu znali za umor i strah. Kod njih sviju bila je usađena organska vezanost i solidarnost sa zatočenicama. Stjeli su da zajedno s njima žive, pate i umiru. Niko nije mogao garantirati da oni koji još nisu bili u žicama, neće sutra biti. Može li se danas shvatiti veličina tih ljudi, čiji je život bio tako bogat i ispunjen nesustalim radom. Oni u toj jednostavnoj ljepoti ne vide ništa neobično, kada javljaju Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini u Sarajevu: "Posao oko zbrinjavanja zatočenica u Đakovu vršimo kao našu ljudsku dužnost, te ćemo i nadalje činiti sve što je u našoj moći, da olakšamo zatočenicama". Možda je to ono najveće intimno zadovoljstvo, koje su samo rijetki u stanju da osjete i spoznaju.

Logori i sve žrtve u njima treba da budu poruka mladim generacijama kako se treba boriti za stvaranje boljeg i humanijega života, života istinske ljubavi i pravde među ljudima.

P R E P I S K A

IZ LOKU JEVRJSKE BOGOSTOVNE OPĆINE SARAJEVO I LIDOVSKIE
BOGOSTOVNE OPĆINE ZAGREB

PREPIŠKI

IZMEĐJU JEVREJSKE BOGOŠTOVNE OPĆINE SARAJEVO I ŽIDOVSKJE

BOGOŠTOVNE OPĆINE ZAGREB

U arhivi Jevrejske Bogoštovne Općine u Sarajevu nađjen je samo jedan dopis Židovske Bogoštovne Općine Zagreb upućen Jevrejskoj Bogoštovnoj Općini Sarajevo. Ali ima mnogo kopija pisana, koje je Jevrejska Bogoštovna Općina iz Sarajeva uputila Židovskoj Bogoštovnoj Općini u Zagrebu. Kopije ovih pisama su datirane, nose broj djelovođnog protokola i potpisane su od tadašnjih povjerenika Jevrejske Bogoštovne Općine iz Sarajeva. U tim kopijama se govori o svim gorućim dnevnim i životnim problemima koji su potresali jevrejsku zajednicu u Sarajevu. Kopija pisana koje je Jevrejska Bogoštovna Općina Sarajevo upućivala Židovskoj Bogoštovnoj Općini u Zagrebu su svakođnevne. Bilo je slučajeva da su i po dva puta dnevno pisana pisma u Zagreb, jer su te potrebe tražile. Postupak, odnos, situacija prema Jevrejima u Sarajevu mijenjali su se ne samo iz dana u dan, nego skoro bi mogli reći, iz sata u sat.

Donosimo samo neke izvode iz tih kopija, da bi se bar donekle mogla dobiti makar i blijeda slika grozota i patnji kojima su sarajevski Jevreji bili izloženi. Evo tih izvoda.

1.

Povjerenici Jevrejskih Bogoštovnih Općina u Sarajevu

Srećko Bujas, predstojnik Kotarskog suda

Branko Milaković, Kotarski sudac

Sarajevo, 30.10.1941.g.
Broj 796/41.

Židovskoj Bogoštovnoj Općini u Zagrebu

U vezi sa Vašim dopisom od 27.10.1941. godine napominjemo, da je tokom ove nedelje otišlo iz Sarajeva u dva

transporta oko 690 muškaraca u dobi od 16 do 60 godina. Sada se momentano nalazi 55 muškarca istih godina na radu u logoru njemačke vojske u Sarajevu i to u kasarni iz koje ne izlaze. Od jučer je počelo novo sakupljanje, te je već sakupljeno 80 od 100 muškaraca. Prema navodima ovdašnjeg Redarstva pomenuta dva transporta otišla su za Jasenovac. Ne znamo sigurno, ali vjerujemo, da se sada nalazi u gradu u svemu oko 250 muškaraca između 16 i 60 godina.

U vezi sa akcijom za zbrinjavanje interniraca, molimo Vas da nam što prije pošaljete cirkular o razgraničenju teritorija prema kome bi se imala voditi ta akcija.

Ovih dana mnogi općinari dobili su pisma slijedećega sadržaja:

Gđa ili gosp.
K. Y. Sarajevo
Ulica i broj

"Vaša kćerka K. Y. nalazi se u logoru u Lober-Gradu kraj Zlatara dobro i zdravo. Ne brinite se za nju. Moli da joj pošaljete ski odijelo, toplo rublje, čarape i nešto novaca. Saljite poštom ili preko Židovske Općine Zagreb, koja se brine za njih".

Ova pisma se šalju iz istog mjesta, a pisana su istom mašinom. Molimo Vas, da nas što hitnije obavijestite o tome, da li znate ko piše ta pisma i sve što o njima znate. Ovo nas interesuje naročito zbog toga što smo informirani i to iz samoga Zagreba, da se ne dozvoljava slanje paketa poštom direktno u Lober - Grad, nego samo preko Židovske općine Zagreb.

x
x x

Poznata je i dokazana činjenica, da je logor u Lohor - Gradu kraj Zlatara bio prvi jevrejski ženski logor. Ustaše su htjeli dokazati svojim gospodarima Nijemcima svoju naklonost i privrženost pa nisu birali sredstva. U Zlataru su vršena najveća mučenja i vršena najkrovoločnija zvjerstva. Vlastodršci su htjeli da se udodvore svojim gospodarima. Ta i onako za svoja zlodjela nikome nisu odgovarali.

Vlastodršci nisu htjeli da se za njihova zlodjela zna, pa je zato svaki kontakt sa internircima bio zabranjen i nemoguć. Broj zatočenika se iz dana u dan smanjivao. Glad, epidemije, ubijanje i slično ubrzavali su ispražnjavanje prostora u logoru i tako se dobivao prostor za nove internirce. Nikada se nije mogao dobiti popis interniraca sa brojnim stanjem. Internirci se nijesu mogli, ni smjeli dopisivati.

Poslije svega toga, dolaze pisma koja smo citirali. Valjalo je još što god oteti i opljačkati, ukoliko je nešto preostalo od domaćih lješinara koji su ostali u Sarajevu i ušli u stanove interniraca. U pismima se traži, da se označene stvari šalju poštom, iako je izričito bilo zabranjeno slanje paketa poštom. Kolike svireposti, sebičnosti i hipokrizije kod tih hijena, kada svoju pljačku žele prikazati nekom brigom za internirce.

2.

Povjerenici Sarajevske općine -- Židovskoj Općini Zagreb
30.10.1941.g.

Molimo Vas izvijestite nas, da li su odvođenja ovih dana i u ostalim dijelovima države provedjena i po kom kriteriju. Po našem saznanju sve bosansko-hercegovačke gra-

dove zadesila je ista sudbina kao i Barajevo. Ne moramo posebno spominjati da će ova situacija umnogome izmijeniti naše planove i izgleda za sprovođenje akcija sabiranja odeće, obuće, hrane i novca.

Uvidjajući i visoko cijeneći sve vaše sadašnje korake i mjere koje ste preduzeli kod nadležnih za brigu oko interniraca kao i spoznajući dosadašnje rezultate Vašeg rada, iako možda precjenjujući naše sadašnje finansijsko stanje, doznačujemo Vam iznos od 100.000 /stotinu tisuća/ Poštanskom štedionicom na Vaš čekovni račun.

Molimo Vas, da ovu sumu po Vašem nahođenju i najboljem saznanju izvolite podijeliti za internirce u Lobar-gradu, Jasenovcu, te za brigu oko izbjeglica. Mi ćemo posebno izvijestiti osječku općinu o ovoj našoj doznaci, pošto ste Vi u čestom međusobnom dodiru, molimo da podjelu izvršite sporazumno.

Ovo bi unekoliko poteza bio kratak rezime našeg rada posljednjih dana. S naše strane činićemo i nadalje sve što je moguće da zajedničkim radom i trudom doprinesemo poboljšanju položaja povjerenih nam općina, njihovih interniraca i ostalih članova njihovih zajednica.

X
X X

Iz gornjeg pisma vide se zajednička briga i svijest velikih općina, koje su bar još formalno postojale, da se unekoliko ublaže nevolje zatočenika razbacanih po raznim logorima.

3.

Povjerenici Jevrejske općine Sarajevo - Židovskoj općini
Zagreb

Sarajevo 2.11.1941. godine

Broj 810/41.

Izvještavamo Vas o broju interniranih Židova iz Sarajeva u zadnjih 3 dana i o transportima. U nedjelju 26.10.1941. godine odpremljena je jedna grupa muškaraca od 395 ljudi, u ponedjeljak 27.10.1941.g. odpremljena je druga grupa od 300 muškaraca. 53 muškarca su zadržani u Sarajevu od njemačkih vlasti na radu. Oni su stvarno internirani, a njihova ishrana nama je na teretu. Od srijede 29.10 vrši se daljnje kupljenje muškaraca u dobi od 16 do 60 godina, pa će isti, pošto im broj bude popunjen, biti transportovani. Takovih do danas ima 142.

U ishranjujemo internirane za sve vrijeme sakupljanja, brinemo se da ih snabdijemo obućom, odjećom i ostalim potrebštinama za logorski život. U granicama mogućnosti poduzimamo korake kod nadležnih vlasti otpuštanja bolesnih i nemoćnih.

Izgleda postoji intencija sudeći po svemu, da se svi muškarci u dobi od 16 - 60 godina interniraju, osim onih za koje će redarstvo izdati posebna odobrenja za boravak u Sarajevu.

Ne trebamo ni spominjati kako je velikim troškovima skopčan taj naš rad.

Skorih dana ćemo uputiti na Vašu adresu izvjestan broj individualnih paketa za pojedine internirane, koje će sastaviti općine, a osim toga i nekoliko skupnih paketa.

Što se tiče brige oko izdržavanja izbjeglica, mi ćemo ju morati otkloniti bar za sada, nažalost iz tehničkih razloga. Ali ćemo zato drage volje učestvovati u finansiranju te brige.

U ovom dopisu posebno Vas obavještavamo o prvom koraku koji činimo za naše učešće u finansiranju skrbi za logore izbjeglica. Da kratko obrazložimo našu nemogućnost organizovane brige za izbjeglice. Napominjemo, da je brilikom zadnjih čišćenja iz Sarajeva preko 1.000 porodica ostalo bez svojih hranitelja i da je najveća većina istih isključivo upućena ne samo na našu pomoć, nego i brigu za ishranu, odijevanje itd.

X
X X

Niko nije mogao tačno ustanoviti broj interniraca, jer su to vlasti krile. Svaki dan su dovodjeni novi internirci Jevroji iz raznih mjesta bosanske provincije. Umrni od dugog putovanja, maltretirani, neurotični i zaplašeni padali su u veliku depresiju i oni su dođavani internircima iz Sarajeva. Opštine su morale preuzeti brigu i o ovim internircima.

Pored svega toga ne gasi se osjećaj solidarnosti, obaveza i odgovornosti prema zatočenicima u Jasenovcu, pa povjerenici sarajevske opštine javljaju zagrebačkoj jevrejskoj općini "Uputili smo na vašu adresu izvjestan broj individualnih paketa i nekoliko skupnih".

4.

Povjerenici Jevr.općine Sarajevo - Židovskoj općini Zagreb
Sarajevo, 7.11.1941.g. Br. 859/41.

Sarajevsko židovstvo koje je još prije imalo vrlo veliki broj sirotinja, ovim dana je zapalo u teško materi-

jalno stanje. Na stotine i stotine obitelji ostalo je bez hranitelja i traže pomoć od židovskih općina. Židovske općine nemaju mogućnosti da udovolje i najskromnijim željama ogromnog broja bijednika. Međutim, nema izgleda, da bi se to stanje moglo popraviti, jer općine skoro nemaju više prihoda. Jedino, što one sada dobivaju to je vjerski prirez od tvrtki i po koju pristojbu za razna uvjerenja. Ali u pogledu naplaćivanja vjerskog prireza, stvar ne ide glatko. U radnjama se ne nalaze više njihovi vlasnici, a povjerenici zatežu sa plaćanjem prireza. Ističemo, da ni taj vjerski prirez nije velik, ukoliko bi bio i naplativ.

Činjenica je da jevrejske opštine za svoj rad i djelatnost nisu nikada imale državnih dotacija. Sav budžet je sastavljen jedino od prihoda i prireza opština. Kako je izgledala finansijska i ekonomska situacija u sarajevskim jevrejskim opštinama u doba internacija najbolje ilustruje gornji dopis.

5.

Povjerenici Jevr.opć. Sarajevo

Židovskoj općini Zagreb

Sarajevo, 8.11.1941.g.

br. 796/41.

Akcija za skupljanje odjeće i obuće u Sarajevu privodi se kraju. Da dosadašnjim rezultatima ovdje, mi smo zadovoljni. Tokom iduće nedjelje poslaćemo Vam pošiljku veću, koju ćete moći upotrijebiti za kolektivno dijeljenje. S tim u vezi obavještavamo Vas, da nam je visočka židovska općina poslala dva sanduka sa odjećom koju su oni sakupili među visočkim Židovima. Ovu robu ćemo Vam poslati isto tokom iduće nedjelje.

U dosadašnjim vašim obavještenjima i spiskovima iz Jasenovca nismo vidjeli nego samo nekoliko imena Sarajlija. To nas zabrinjava te Vas molimo da nas hitno obavijestite, da li imate podataka o tome. Koji se sve muškarci iz Sarajeva nalaze u Jasenovcu. Izvijestite nas pojedinačno i poimence o svima njima.

Sinoć je otišao iz Sarajeva jedan novi transport od 71 muškarca. O tome smo Vas brzojavno obavijestili. To su oni muškarci između 16 i 60 godina, koji nisu dobili "žutu legitimaciju", na temelju koje se Židovi oslobađaju od internacije. Ne znamo, da li će biti i dalje interniranja ovdašnjih Židova, ali znamo da u Sarajevu Židova muškaraca između 16 i 60 godina, nema možda više od 200. U ovaj broj su uključeni i oni koji rade u Jevrejskoj općini, javnim državnim samoupravnim uredima i ustanovama ustaških vlasti i kod njemačke komande.

X
X X

Opravdan je strah, kada stižu nepotpuni spiskovi o zatočenicima iz Jasenovca. Sve slutnje nisu mogle ni približno dočarati možda i blijeđu sliku onoga, što se tamo događalo. Zato nema ni imena u spiskovima koje dobiva Jevr. općina u Sarajevu.

Povjerenici sarajevske općine
Sarajevo 9.11.1941.g.

Židovskoj općini Zagreb
br. 873/41.

Prve pošiljke sakupljene robe poslaćemo Vam za koji dan. Počećemo i sa sakupljanjem individualnih paketa, samo čekamo na zahtjevnice iz Jasenovca. Ako Vam je moguće doći do njih, pošaljite ih što prije.

Ovdašnje Jevrejske općine su u kontaktu sa ostalim židovskim općinama u Bosni i Hercegovini. Tako smo u vezi sa općinama u Tuzli, Visokom, Mostaru i Dubrovniku.

Javljamo Vam, da smo već primili jednu veću pošiljku iz Visokog, Mostar je najavio da će poslati nešto novca, a u Dubrovniku se već provodi akcija za sakupljanje odjeće i obuće.

Primili smo Vaš spisak žena iz Lohor-grada i prema njemu tamo se nalazi 1.233 žene. Vjerujemo, da ih tamo ima mnogo više. Molimo Vas, šaljite nam i dalje spiskove tamošnjih interniraca.

X
X X

Dokaz da sarajevska općina kao matična općina u Bosni i Hercegovini prima na sebe svu brigu i odgovornost oko organizovanja sabirnih akcija za logore i u bosanskoj provinciji i da to bude pravilno prema potrebama u logorima rasporedjeno.

7.

Povjerenici Jevrejske općine Sarajevo Židovskoj općini Zagreb
Sarajevo, 13.11.1941.g. 898/41.

Napominjemo da ćemo uskoro uputiti veći broj odjevnih predmeta za kolektivnu podjelu muškarcima. Naše zakašnjenje je uslijedilo zbog velikog zaposlenja koje smo imali ovih dana, ispraćajući veliki broj židova muškaraca iz Sarajeva. Stanje je u Sarajevu tako, da broj muškaraca u svemu ne prelazi 600.

Akciju za lijekove smo danas započeli i nadamo se dobrim rezultatima.

Primili smo dopis izbjeglica iz Čapljine, čiji Vam prepis u prilogu dostavljamo.

Na molbu obitelji gđe Fani Maestro, rođena Poho-
vili, koja je iz ženskog transporta iz Kruščice zadržana u
Zagrebu kao bolesna; obavijestite šta je s njome?

8.

Povjerenici Jevr. općine u Sarajevu Židovskoj općini Zagreb
Sarajevo, 14.11.1941.g. Br. 941/41.

Danas smo Vam uputili željeznicom 3 sanduka sortirane odjeće za kolektivnu podjelu internircina u Jasenovcu, a prema priloženim dostavnicama. Sutra šaljemo oko 30 individualnih paketa koje smo pripremili za internirke u Lobar-gradu, a prekosutra jednu veću pošiljku za kolektivnu podjelu u Lobar-gradu.

9.

Povjerenici Jevrejske općine Sarajevo Židovskoj općini Zagreb
Sarajevo, 17.11.1941.g.

Danas smo Vam doznacili iznos od Kn. 23.470 koji izvolite doznaciti u Lobar-grad prema priloženom spisku.

U toku narednih dana biće otpremljeni svi Židovi iz Sarajeva. Doznačićemo Vam po mogućnosti još danas jednu znatnu svotu, koju molimo da upotrijebite za zbrinjavanje tih ljudi. Mnogi i mnogi od njih odlaze stari, bolesni, ne-
moćni, a isto tako i porodilje, dojenčad i ostali. Ubrzo u Sarajevu neće ostati ni jedan Židov.

Molimo i apelujemo na Vas, da sa svoje strane učinite sve, kako bi se mogla olakšati sudbina ovih interniraca.

x
x x

Strašna i potresna vijest da će iz Sarajeva biti otpremljeni svi Jevreji. Općine su učinile svoj zadnji finansijski obol i dale sve što su imale, da bi se nevolje zatvočenika koliko - toliko ublažile.

ff

10.

Povjerenici Jevrejske općine Sarajevo i Jevrejskoj općini Zagreb

Sarajevo, 22.11.1941.g.

Situacija u Sarajevu u pogledu interniranih postaje sve zamršenija i teža. U prvom redu općine kao takove, kao da se više ne priznaju, nego su samo tolerirane. Nikakav kontakt sa mjerodavnim naredbodavcima ne postoji. Istina, na vlastitu inicijativu, rukovodjeni osjećajima dužnosti prema članovima zajednice koji bi inače bili prepušteni gladi i zimi, ove ishranjujemo i donokle pomažemo.

Oni predstavljaju jednu galeriju bijede i nevolje. Ima ih na stotine sakatih, uzetih, slijepih, dojenčadi, staraca preko 70 godina. Kratko rečeno, to su isključivo ljudi i žene, koje bi trebalo i u normalnim vremenima njegovati. Oni leže po podovima i žive u teškim i nemogućim higijenskim prilikama. Na žalost ni najteže slučajeve bolesti ne možemo za sada izdvojiti iz grupe interniraca i poslati ih kućama ili u bolnicu.

Stanovi svih tih interniraca su zapečaćeni. Stanove su pečatili bez obzira na to, da li su svi ukučani u momentu odvođenja bili u kućama, tako da se mnogi nalaze bez ikakve opreme skoro goli i bosii.

U ovakvom stanju bez dovoljnog broja činovnika i saradnika bez ikakve sigurnosti za slobodno kretanje i slobodu još malog broja službenika, od kojih nijedan više nema svoga stana, ni porodice, bez saobraćaja i razumijevanja kod nadležnih. Mi ne vidimo izlaza svenu tome, pa Vas se obraćamo, da najhitnije preduzmete kod nadležnih u Zagrebu sve korake za normalizovanje tog stanja. Ako nije moguće već povratiti sve preostale njihovim kućama, onda treba ako ništa drugo provesti selekciju, pa osloboditi one, koji ni pođ kojim uvjetima nisu i ne mogu biti za internaciju. I takva je većina interniranih u gradu. Nadalje postoji i velika opasnost, da se pojavi zaraza, koja će se usljed zbijenosti i ponanjkanja prostora, strahovitom brzinom širiti.

Konačno i naše finansijske stanje, obzirom na učinjenu doznaku od Kn. 500.000 je takovo, da ne može podnijeti ni 10 dana ishranu interniraca. Stoga je potrebno raspraviti s tamošnjim nadležnim i pitanje finansiranja ishrane tih interniraca, koje ni u kom slučaju ne smije pasti na teret općine.

Molimo Vas, da ove nazovimo ga "sarajevsko pitanje" za danas smatrate najurgentnijim i svu pažnju i korake posvetite samo i isključivo istome.

X
X X

I ono malo što su općine mogle učiniti za svoje općinare, i to im se onemogućuje. Vlasti ne priznaju opštine više kao legalne zastupnike opštinaara. Na taj način još se više pogoršava i onako težak i nesnosan život Jevreja u Sarajevu. To se najbolje vidi iz gornjeg pisma.

11.

Povjerenici Jevrejske općine Sarajevo Židovskoj općini Zagreb
Sarajevo, 23.11.1941.g.

Danas je osmi dan teške tragedije koja je snašla sarajevsku židovsku zajednicu, za koju nema riječi kojima bi se mogla opisati. U velikoj smo neizvjesnosti, nemamo još nikakvog izravnog saobraćaja sa nadležnim upraviteljem redarstva. Prepušteni teškoj sudbini, obraćamo Van se, upravljajući sve nade u Vas, da učinite što god možete za ove nesretnike i bijednike, koje će kosa sarti, zaraze i bolesti ovih dana prorijediti, a možda i potpuno uništiti.

Već 8 dana su ti ljudi bez njege, lijekova, bez dovoljno tople hrane i mlijeka za djecu, kratko rečeno bez ničega. Live u strahovitoj prljavštini koja prijeti da se pretvori u zarazu, koja će se proširiti i po samom gradu.

Jučer smo posjetili g. Velikog župana i predali mu jednu obrazloženu predstavku čiji prepis u prilogu prilažemo.

Doznajemo da postoji jedan novi ženski logor kod Novog Marofa, u koji su upućene žene iz posljednjeg sarajevskog transporta kao i neke iz Lober-grada. Zanima nas, o čemu se tu radi. Kakva je mogućnost ishrane i koliki broj taj logor može primiti?

X
X X

Ukoliko su najviši predstavnici vlasti Veliki župan predstavke i primali, na stvari se ništa nije mijenjalo. Život interniraca ostao je isti. To će se najbolje vidjeti iz slijedeća dva dopisa.

12.

Povjerenici Jevrejske općine Sarajevo - Židovskoj općini Zagreb
Sarajevo, 25.11.1941.g. Br. 974/41.

Transport od oko 700 žena i djece stigao je jučer u Sarajevo. Oni su djelomično smješteni u jednoj osnovnoj školi, a dijelom u stambenoj zgradi "La Benovolencije". Tako da se danas nalazi u Sarajevu oko 600 interniranih Židova i Židovki, od kojih ima samo oko 90 muškaraca.

Za internirce brine se Židovska općina, koja im daje potrebnu hranu. Sanitarne prilike su slabe, prostorije nepodesne za stanovanje i nisu velike. Među internircima ima mnogo bolesnih, bijednih, sitne male djece i mnogo starica.

Stanje u kome se nalaze internirci upravo je nemoguće. Ako se ne nađe brzo i odlučno rješenje, ne znano kako ćemo se izvući iz tako teškog položaja.

Nakon ovoga pojavio se pitanje daljeg opstanka židovske zajednice u Sarajevu. Sve ono Židovsko što se nalazi u Sarajevu, osiromašeno je u tolikoj mjeri, da upravo ne znamo na koji bismo način riješili ekonomsku stranu Židovskog pitanja u povjerenim nam općinama.

Napominjemo da sve ovo što tražimo, da je više nego žurno i da će samo hitne intervencije kod nadležnih vlasti jedino moći da spasi još ove bijedne ostatke sarajevske židovske zajednice.

Povjerenici Jevrejske općine Sarajevo - Židovskoj općini Zagreb
Sarajevo, 25.11.1941.g. Br. 975/41.

Jučer se je u Sarajevo vratio upravitelj Redarstva. Očekivali smo neposredno po njegovom povratku otpuštanje kućama svih interniraca, koji su smješteni u 4 zgrade, od kojih

nijedna ne odgovara svojoj sadašnjoj namjeni. Iako je već prošlo 11 dana /tj. od 15.11.1941.g./ od interniranja tog svijeta, još nije regulisano ni pitanje ležaja. Već se pojavio 1 slučaj crvenog vjetra, više slučajeva svraba, lučila. Po općem mišljenju skorih dana nastaće opća epidemija svih mogućih zaraznih bolesti. Na žalost stanje je ostalo nepromijenjeno. Jedinu mjeru u svrhu navodnog poboljšanja koja bi imala danas uslijediti bila bi otpuštanje starica i to samo nekih. A razlog je taj, da četvrta zgrada u kojoj je smješten logor je pučka škola, koja mora biti ispražnjena. Starice se ne bi uputile svojim kućama, nego bi bile poraznještene kojekuda.

Ishrana od preko 1.500 interniraca, pružanje liječničke pomoći i sva ostala skrb u vezi s time skopčani su sa ogromnim teškoćama. Naša kuhinja čiji je kapacitet do 500 obroka, izdaje sada obroke za pun broj interniraca, ali u najkraće vrijeme biće ista ishrana dovedena u pitanje. Naglašavamo, da se od strane redarstvenih vlasti do danas nije podijelio nijedan obrok, niti ma šta učinilo za internirce.

U našim svakodnevnim dopisima izložili smo Van tok i sve okolnosti sa ovim stanjem. Danas očekujemo jedino spasonosno rješenje koje može doći iz Zagreba. Saljemo Van ovaj posljednji poziv za pomoć, jer je u protivnom katastrofa neminovna. Za ilustraciju stanja naponinjemo, da je transport od 600 žena koji se vratio u Sarajevo, proveo u vagonima bez kretanja, bez umivanja, a u glavnom i bez hrane 7 punih dana. Kakvo je njihovo stanje, ne treba posebno opisivati.

Mogućnost rada općine također opada iz dana u dan. Osim jednog, nijedan od preostalih službenika nemaju ni porodice, ni stana, nemaju odjeće i obuće. Spavaju na podu u kancelariji, a rade od ranog jutra do kasno u noći i bez prestanka. Nismo u mogućnosti, da im vratimo stanove i porodice, a niti da ih donekle osiguramo.

Pod ovim prilikama naša skora likvidacija je u izgledu.

Saznajemo da će ovih dana biti u Sarajevo vraćene mnoge žene iz Labor-grada. Molimo Vas, ukoliko imate mogućnosti, zadržite ih u Zagrebu, dok se kod nas situacija ne raščisti, šta ćemo učiniti i sa ovom našom bijedom i sirotinjom.

U dopisu od 25.11.1941. godine spominje se, da su svi jevrejski internirani bili smješteni u 4 zgrade i to prije 11 dana. Znači 15.11.1941. godina moglo je biti u tim zgradama /La Benevolencija 3 zgrade/ i 1 zgrada osnovne škole /danas u Saloma Albaharija ulici/ oko 1.000 interniraca. Doda li se tome broju onaj transport sa 600 žena koji se vratio u Sarajevo, jer u logoru u koji su bile poslone nije bilo više mjesta za njih, onda je sigurno da je u Sarajevu /kako se to i u dopisu od 26.11.1941.g. spominje broj od 1.500 dnevnih obroka za internirane/ bilo preko 1.500 Jevreja.

7 dana su bili u vagonima zatvoreni starci, žene i djeca. Pristup vagonima je bio nemoguć. Vlasti im nisu kroz sve te vrijeme davali nijedan obrok.

Povjerenici se obraćaju Lidovskoj općini u Zagrebu, kao jedinoj ustanovi od koje očekuju spas za internirane. Njihova pisma su puna očajanja i straha pred stvarnošću koju oni gledaju svojim očima. Zagreb je bio tada ne samo glavna varoš NDH nego i centar političke, vojničke, policijske i zakonodavne vlasti.

Povjerenici jevrejske opštine u Sarajevu vjerovali su, da će predstavnici židovske opštine u Zagrebu ličnim kontaktom ubrzati donošenje čovječnijih rješenja za internirane u Sarajevu.

Nedjubitno i najviše i vrhovne vlasti u Zagrebu ostale su gluhe na sve molbe. Oni su davno već skrojili plan o rješenju jevrejskog pitanja, koji se po ničem nije razlikovao od nacional-socijalističkog u Hitlerovoj Njemačkoj.

14.

Židovska Bogoštovna Općina Zagreb - Povjerenicima Žid. Bog.
opć. Sarajevo
Zagreb 29.11.1941.g. Br. 676/41.

Želimo Vam ukratko odgovoriti i saopćiti što smo konačno saznali danas za Židovskom odsjeku u pogledu sudbine interniranih sarajevskih žena i djece.

Sinoć je donesena odluka, da se sve internirane žene i djeca, izuzev slučajeva iznemoglosti radi visoke starosti i bolesti i drugih sličnih razloga, bez zatezanja otpreme u Osijek i tamo interniraju. Da li će se ta internacija provesti smještajem u skupne nastambe ili djelomično i smještajem po privatnim Židovskim stanovima. To će ovisiti od osječkih vlasti i mogućnosti za smještajem na jedan ili drugi način u Osijeku. To je sve što smo mogli saznati, a vjerovatno i nema još drugih detaljnijih odredaba.

Ne trebamo ponovno naglasiti, da smo kroz čitavih ovih desetak dana, što traju ove neprilike sarajevskih Židova neumorno obavještavali Židovski odsjek, podnosili prepise Vaših izvještaja i molili intervenciju i pomoć. O tome smo Vam javljali a i o slabim rezultatima tih intervencija.

15.

Brečko Bujas, kotarski predstojnik Sarajevo
Židovskoj općini Zagreb

Sarajevo, 12.12.1941.godine

Čudje se nastavlja sa kupljenjem, iz čega zaključujem, da u pogledu Židovske zajednice u Sarajevu kao takove nije mnogo postignuto.

Iz zadnjeg mog pisma mogli ste vidjeti, da se kupilo u nedjelju, i da je tom prilikom internirano oko 110 osoba. U ponedjeljak se nije kupilo, ali se zato nastavilo sa kupljenjem idućih dana i još uvijek traje. Kupi se po izvjesnim kvartovima, tako da su zaredale ulice, ne znam po kome kriteriju. Kupljenje se ne vrši u velikom obimu. Internira se dnevno već prema tome oko 20 do 30 osoba tj. po familijama, a bude ih 5 do 10 familija dnevno. Jučer je internirano oko 20 osoba, ali danas iako je tek počeo, internirano je oko 40 osoba. Stanovi se njihovi zapečate, a familije se pošalju u zgradu "La Benevolencije". Među novim interniranim najviše ima žena i djece, a muškaraca vrlo malo, jer muškaraca gotovo više i nema.

Ne znam dokle će to kupljenje ići, ali dobivan utisak da će to ići do kraja. Molim Vas, poduzmite kod nadležnih vlasti sve potrebne korake, kojima bi se postiglo to, da se održi u gradu makar jedan minimalan postotak Židova i na taj način da se održi sarajevska Židovska općina.

Što se tiče vraćanja rekviriranih stanova općinskim službenika, obećano nam je kod Redarstva, da će se oni vratiti, ali do danas nijedan činovnik nije dobio svoj stan.

X
X X

Kupljenje se vršilo i nedjeljom, kada je na ulicama bilo najviše svijeta. Cilj toga je bio: ne samo da se unize pokupljeni nego da se zastraši i ostalo stanovništvo i da vidi šta ih čeka, ako ne budu lijepo izvršavali sva naredjenja vlasti. Pošteni ljudi žalili su žrtve, i zgražali se postupcima. Moralni ološ popratio je ovaj tragičan ulični spektakl komičnim i glupim upadicama i prinjedbama.

16.

Brečko Bujas, predstojnik Kotarskog suda - Židovskoj općini
Zagreb

Sarajevo, 13.12.1941.g.

Danas nije bilo kupljenja, nego je oko 40 Židova starih i bolesnih muških i ženskih pušteno iz zbirnog logora. Ključevi od stanova nisu im vraćeni nego im je dozvoljeno da se nastane gdje oni znaju i gdje imaju zato mogućnosti. Praksa je, da im se ne vraćaju stanovi, niti stvari.

Isto tako nisu vraćeni stanovi općinskom osoblju. Općinski činovnici još uvijek spavaju u općinskoj zgradi.

Stanovi su oduzimali sa stvarima i svine što se u njima našlo, da bi bili opljačkani od ustaša i njihovih pomagača. Stari i bolesni ljudi, ukoliko nisu bili odvedeni u logore, nisu se mogli vratiti u svoj stan, nego su bili prepušteni da se snalaze kako to znaju.

17.

Povjerenici Jevr. općine Sarajevo - Židovskoj općini Zagreb

Sarajevo, 15.12.1941.g. br. 1026/41.

Nadovezujući na naše ranije dopise ističeno da je neizvjesnost najteža okolnost koja koči i onemogućava normalno funkcionisanje općinskog rada i velikih dužnosti koje su im u ovim vremenima nametnute.

Broj interniraca u samom Sarajevu svakim danom pomalo raste i za koji dan se može očekivati i veći porast. Današnji broj je oko 400. Usljed toga moramo na zaključke održanih konferencija u odnosu na finansijska sredstva, za izdržavanje pojedinih logora, dodati kao potrebu i to stalnu

i iznos za logor u Sarajevu. Unazad više od 2 mjeseca u tome logoru se nalazilo od 300 do 1.500 osoba. Sve ljude ishranjuju i o njima brinu povjerenice nam općine.

Kako Van je poznato, danas sredstava skoro da i nemamo.

13.

Povjerenica Jevr.općine Sarajevo · Lidovskoj općini Zagreb
Sarajevo, 20.12.1941.godine Br. 1059/41.

Nije nam poznato, da li ste Vi ili osječka opština usmeno ili pismeno obavijestili mjerodavne faktore, da su postojeći ženski logori u Lobar-gradu i Bakovu pretrpani, te da nema mogućnosti za smještaj novih internirki. Poznato nam je, da će sutra /21.12.1941.godine/ biti iz Sarajeva otpremljen transport svih interniraca iz zgrade "La Benevolencije". Najgora je da se sve žene i djeca upute u Bakovo. Mi se pitamo, kako će se tamo snijestiti broj od preko 500 do 600?

Ovo je posljednje pismo koje je Jevrejska Bogoštovna općina Sarajevo uputila Lidovskoj Bogoštovnoj općini u Zagreb. Ovim pismom se zatvara dalja korespodencija između ove dvije općine.

X
X X

Naci-fašizam je prema svim narodima svijeta, a naročito prema Jevrejima primjenjivao takova zločinstva, kakva istorija ne panti. Svjesno i planski išlo se zločinu istrebljenja i uništavanja jednog čitavog naroda Genocidu.

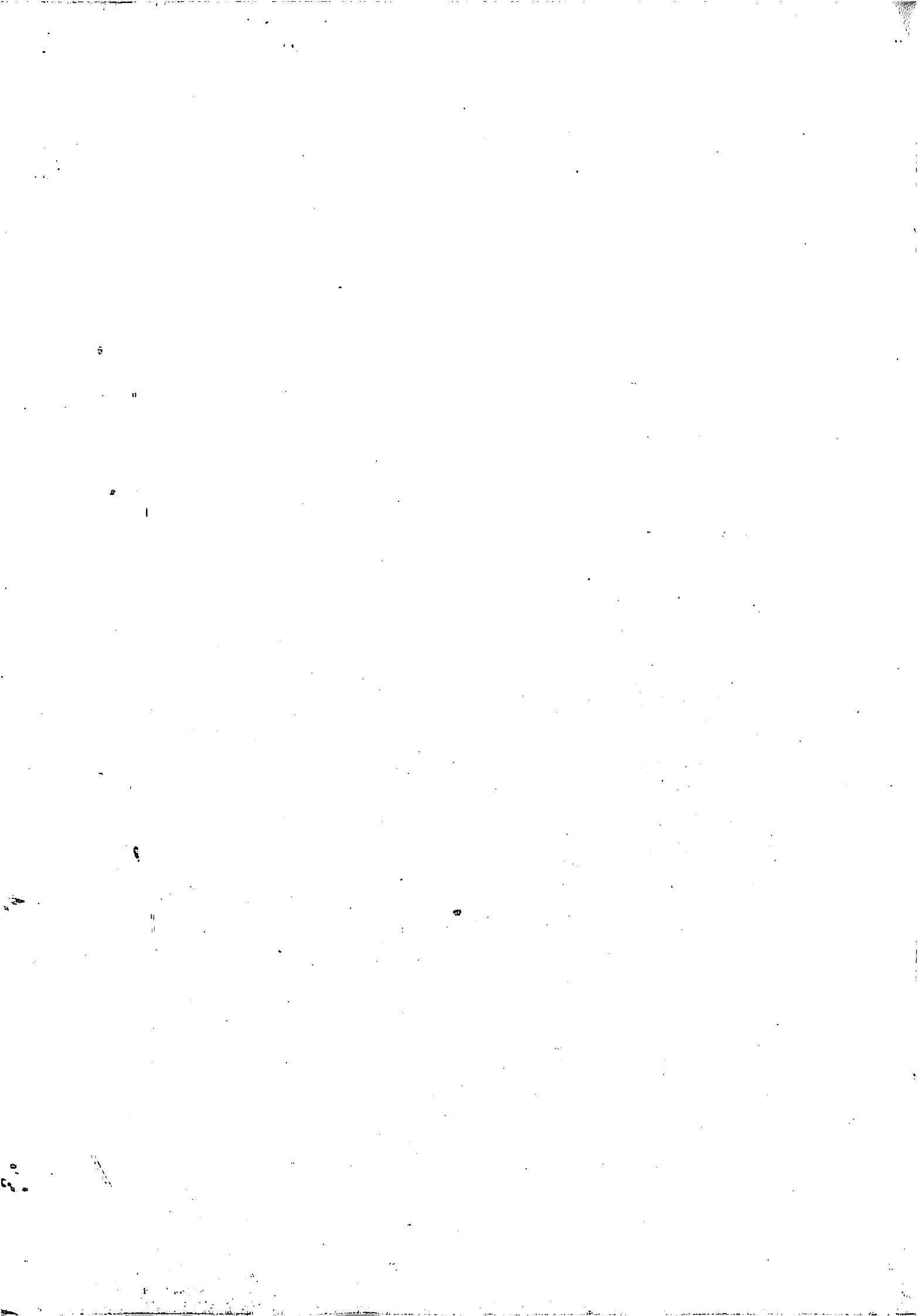
O divljanju nacifašističkih zvijeri postoji danas ogromna literatura. Ima mnogo podataka, dnevnika, sjećanja, monografija i publikacija preživjelih i onih koji su sve to svojim očima gledali. Ovaj broj svaki dan biva sve veći tako da nam se pruža mogućnost, da se temeljito upoznamo sa najmračnijim periodom ljudske istorije.

Objavljivanjem ovih nepoznatih podataka iz arhive Jevrejske općine o zlodjelima ustaša izvršenim nad Jevrejima Sarajeva, bila nam je svrha da doprinesemo jedan mali prilog toj literaturi. Trebalo je da se iz prašljive arhive iznesu dokumenti, kojima bi se široka javnost upoznala sa zlodjelima koja su izvršena nad jednim nevinim i nezaštićenim narodom. Ima tendencija, da se grubim falsifikovanjem istorijskih činjenica iskrivi i izopači tadašnja stvarnost.

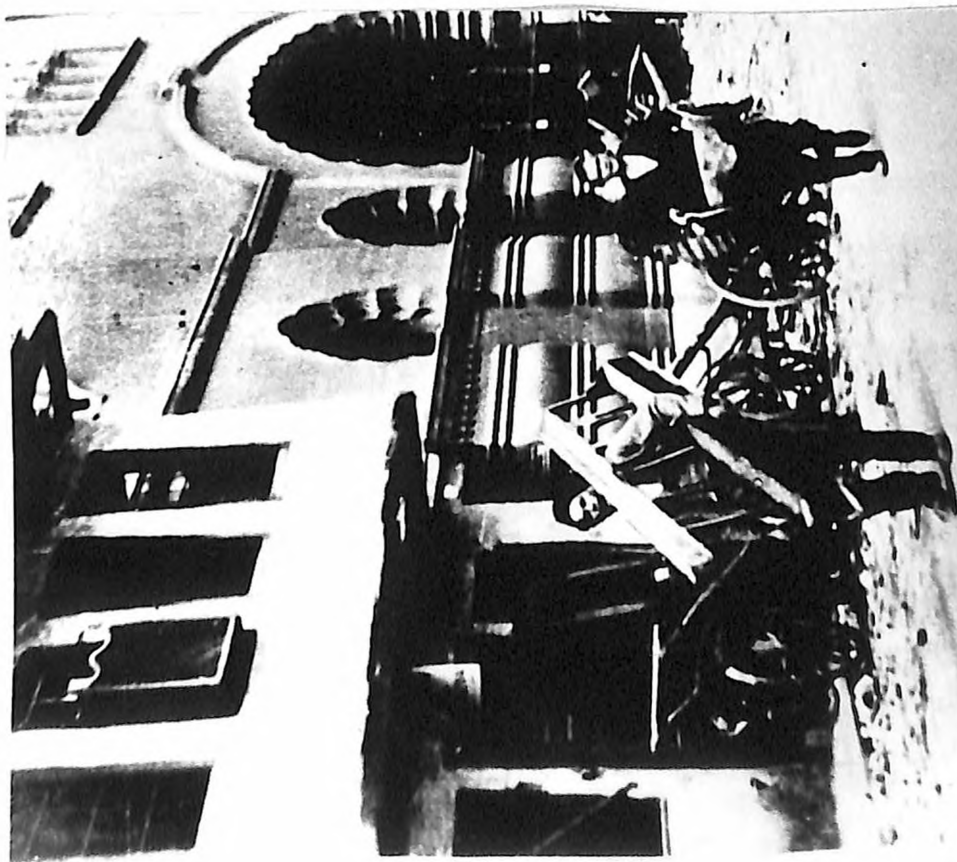
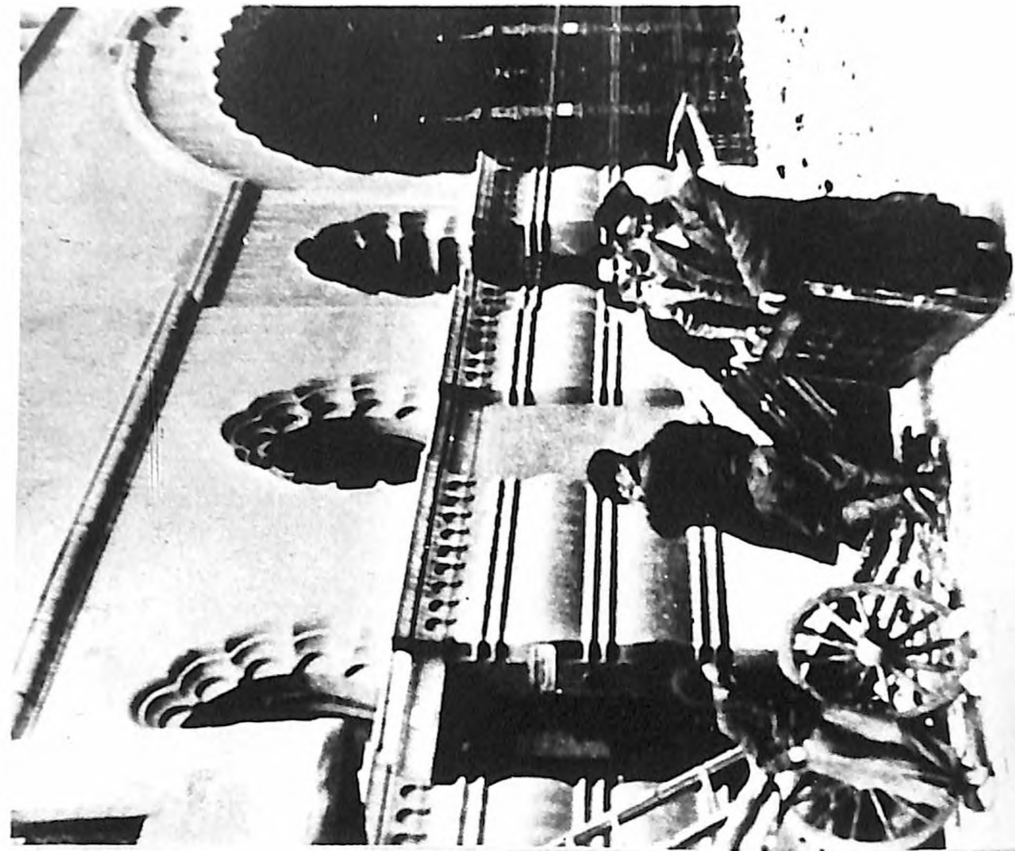
Ovom prilikom htjeli bi istaknuti i ono pogrešno mišljenje koje kod nekih ljudi vlada, da su Jevreji tako reći dobrovoljno odlazili u smrt. Kada se god pružala prilika i mogućnost Jevreji su bježali od deportacija, skrivali se, maskirali, iskakali iz vozova i odlazili u šumu. Jevreji su stupali u partizanske jedinice, da se zajedno sa svim drugim slobodoljubivim borcima spremno za oružanu borbu protiv naci-stičko-ustaških zlikovaca. Veliki broj sarajevskih Jevreja poginuo je u partizanskim redovima, boreći se časno za slobodu i pobjedu progresa i pravde.

Prof. Avram Pinto -

Dr David Pinto

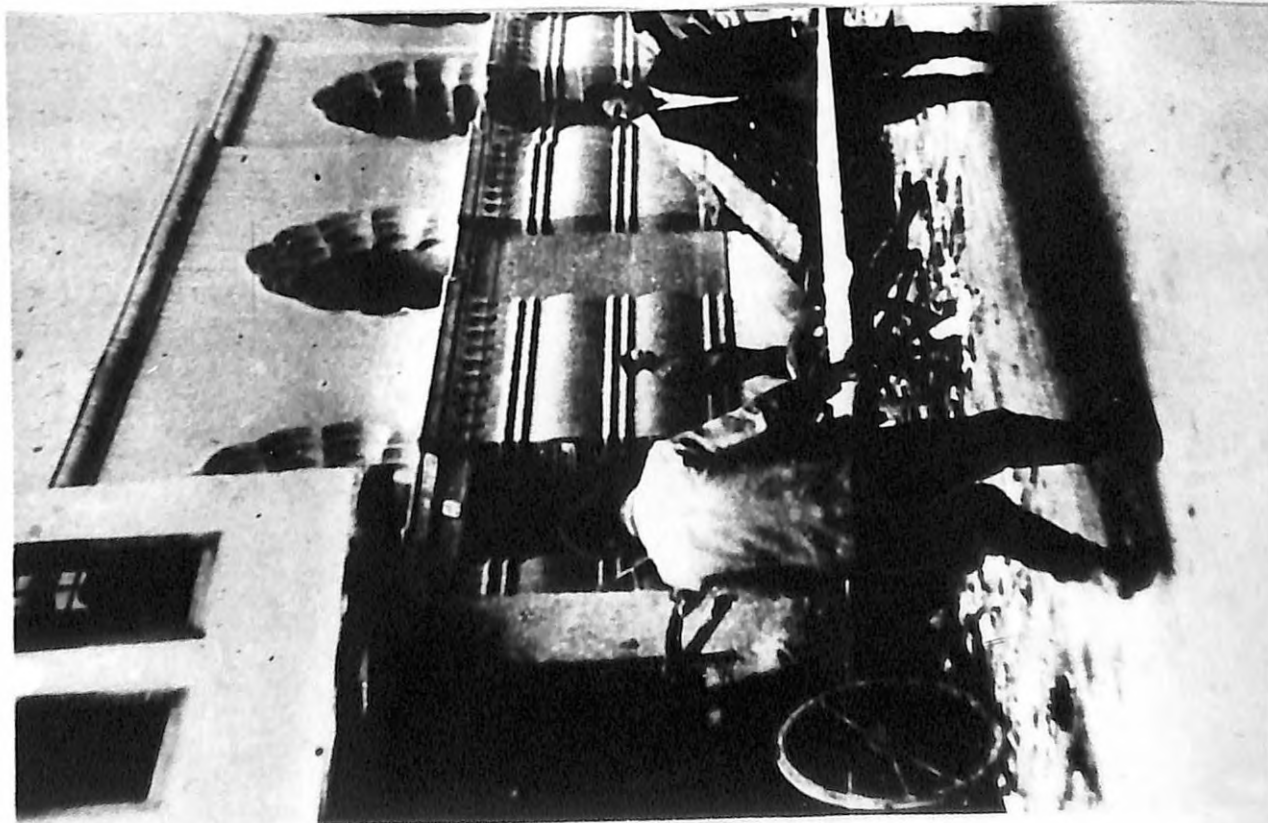

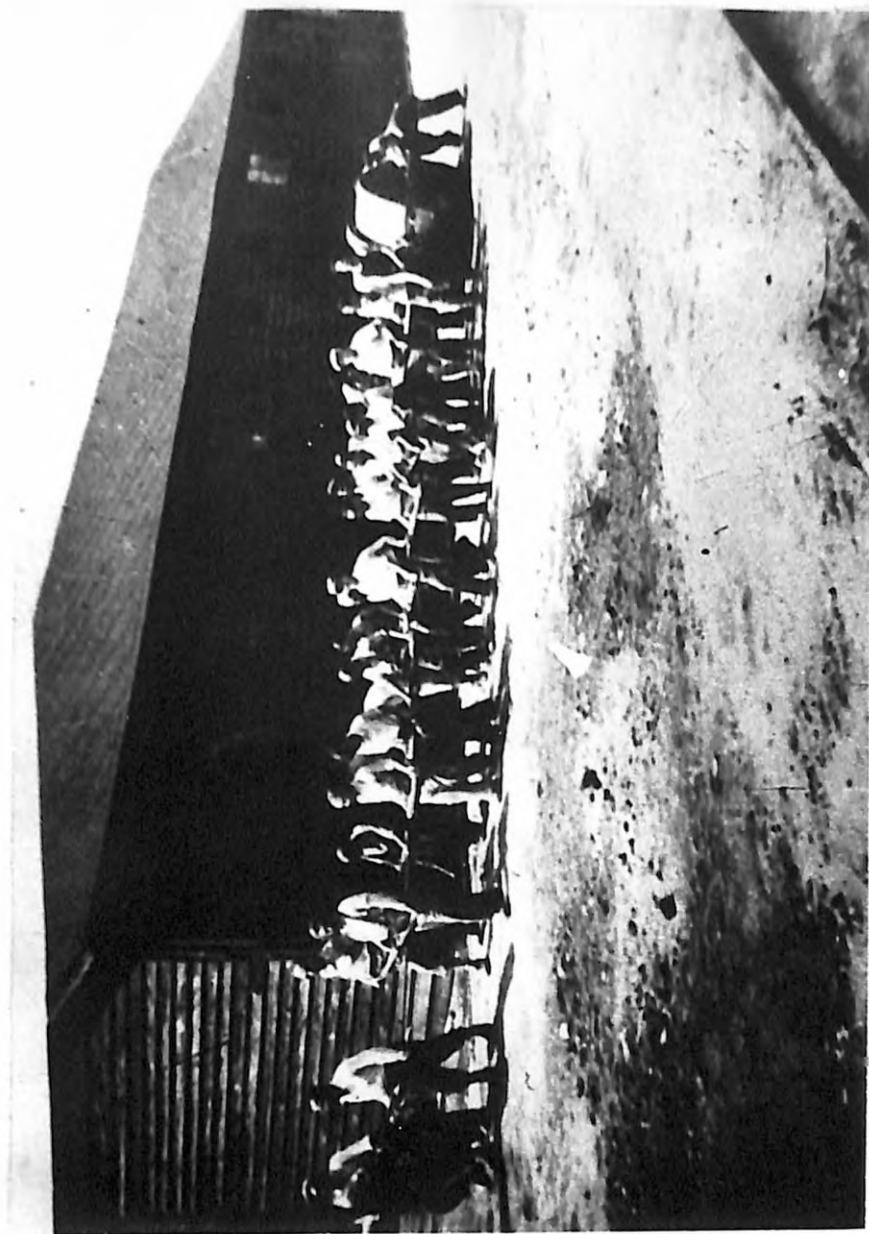
VELIKI SEFARDSKI HRAM U SARAJEVU : PLJAČKAŠI RAZNOSE IMOVINU HRAMA

*Veliki sefardski hram u Sarajevu :
pljačkaši raznose imovinu hrama*

Sarajevski Jevreji na prisilnom radu u vojnom logoru

